

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ
ΟΙ ΠΡΩΤΟΙ ΑΙΩΝΕΣ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ (330-717)

I. Η ΜΕΤΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΡΩΜΑΪΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

1. Από τη Ρώμη στη Νέα Ρώμη

Το έργο του Ρωμαίου αυτοκράτορα Κωνσταντίνου Α'.

Μέτρα ανόρθωσης του ρωμαϊκού κράτους

1. Ίδρυσε ένα νέο διοικητικό κέντρο στην Ανατολή, την Κωνσταντινούπολη
2. Αναγνώρισε το δικαίωμα άσκησης της χριστιανικής λατρείας
3. Καθιέρωσε στη διοίκηση τη διάκριση της πολιτικής από τη στρατιωτική εξουσία
4. Έκοψε και έθεσε σε κυκλοφορία ένα πολύ σταθερό χρυσό νόμισμα

A. Ίδρυση της Κωνσταντινούπολης

Όταν ο Κωνσταντίνος νίκησε το Λικίνιο, Αύγουστο του ανατολικού τμήματος της αυτοκρατορίας, το 324 μ.Χ. και έμεινε μονοκράτορας, αποφάσισε να ιδρύσει ένα νέο διοικητικό κέντρο στη θέση του αρχαίου Βυζαντίου.

Λόγοι που εξηγούν την απόφαση αυτή

- ✓ Η εξαιρετική γεωπολιτική θέση της περιοχής, στο σταυροδρόμι της Ασίας και της Ευρώπης, του Εύξεινου Πόντου και της Μεσογείου
- ✓ Μεγάλη εμπορική σημασία
- ✓ Η Ανατολή διέθετε σε αντίθεση με τη Δύση, ακμαίο πληθυσμό και οικονομία
- ✓ Οι χριστιανοί στους οποίους στηρίχτηκε πολιτικά ο Κωνσταντίνος Α' ήταν πολυπληθέστεροι στην Ανατολή
- ✓ Οι μεγάλες πόλεις της Ανατολής υπέφεραν από θρησκευτικές συγκρούσεις
- ✓ Από το Βυζάντιο μπορούσε εύκολα να αποκρούσει τους Γότθους στο Δούναβη και τους Πέρσες στον Ευφράτη

Οικοδόμηση της πόλης

- 1) Το Βυζάντιο χτίστηκε με βάση το ρυμοτομικό σχέδιο της Ρώμης.
- 2) Είχε νέα τείχη, επιβλητικές λεωφόρους και το φόρουμ (πλατεία) του Κωνσταντίνου
- 3) Διακοσμήθηκε με λαμπρά έργα τέχνης, το Ιερόν Παλάτιον, το κτίριο της Συγκλήτου και άλλα δημόσια κτίρια όπως λουτρά, εκκλησίες και δεξαμενές.

Στις 11 Μαΐου 330 μ.Χ. ολοκληρώθηκε η πρώτη φάση των εργασιών και τελέστηκαν τα εγκαίνια της πόλης, που πήρε το όνομα του ιδρυτή της, Κωνσταντίνου. Αυτή είναι η γενέθλια ημέρα της πόλης.

Χαρακτηριστικά

- ✓ Πήρε βαθμιαία χριστιανικό χαρακτήρα, αφού οικοδομήθηκαν πολλές εκκλησίες
- ✓ Αναπτύχθηκε ραγδαία πληθυσμιακά: στις αρχές του 5^{ου} αιώνα είχε 150.000 κατοίκους ενώ στα χρόνια του Ιουστινιανού (6^{ος} αιώνας) είχε 300.000 κατοίκους.

Η Νέα Ρώμη ξεπέρασε μέσα σε δύο αιώνες το πρότυπό της, την Παλαιά Ρώμη.

ΙΣΤΟΡΙΑ Β' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

Β. Θρησκευτική πολιτική

Ο Κωνσταντίνος έδειξε ευνοϊκή στάση στους χριστιανούς, καθώς αποτελούσαν μία δυναμική πληθυσμιακή ομάδα στην Ανατολή και φαινόταν ότι μπορούσε να αποκατασταθεί η κλονισμένη ενότητα του Ρωμαϊκού κράτους.

- 1) Μετέφερε το 312 (μετά τη νίκη επί του Μαξέντιου) το μονόγραμμα του Χριστού (Χριστόγραμμα), που ήταν σημαντικό χριστιανικό σύμβολο, από τη στρατιωτική σημαία (λάβαρον) στα νομίσματα του
- 2) Εξέδωσε ευνοϊκούς νόμους για τους χριστιανούς
- 3) Το 313 μετά από συμφωνία του Κωνσταντίνου με το Λικίνιο ψηφίστηκε το **Διάταγμα των Μεδιολάνων**, με το οποίο αναγνώριζε στους χριστιανούς το δικαίωμα να ασκούν ελεύθερα τη θρησκεία τους και έτσι εξισώθηκαν τα δικαιώματα των χριστιανών με αυτά των άλλων θρησκειών του ρωμαϊκού κράτους
Οι διωγμοί εναντίον των χριστιανών έπαψαν όταν ο Κωνσταντίνος έγινε μονοκράτορας στο ρωμαϊκό κράτος (324)

Πάντως ο Κωνσταντίνος σε όλη τη διάρκεια της ζωής του δεν υιοθέτησε μία καθαρή θρησκευτική στάση

εξαπτίας της σθεναρής αντίστασης της αρχαίας θρησκείας σε Ανατολή και Δύση, κυρίως στους κόλπους της συγκλητικής αριστοκρατίας της Ρώμης

- 4) Συγκάλεσε **Σύνοδο στη Νίκαια της Βιθυνίας** το 325 μ.Χ. με επισκόπους από όλες τις επαρχίες του Οικουμενικού ρωμαϊκού κράτους για αυτό ονομάστηκε **Οικουμενική Σύνοδος**
Η Α' Οικουμενική Σύνοδος
 - διατύπωσε τη χριστιανική διδασκαλία έναντι των αιρέσεων που είχαν ήδη εμφανισθείΣυγκλήθηκαν έκτοτε πολλές Σύνοδοι με σκοπό την ειρήνευση της Εκκλησίας και κατ' επέκταση την ειρήνευση της αυτοκρατορίας.

II. ΕΞΩΤΕΡΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΑΝΑΔΙΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

1. Ο Ιουστινιανός και το έργο του

α. Η πολιτική του Ιουστινιανού Α' (527-565).

Το πολιτικό του πρόγραμμα ήταν: Ένα κράτος, μία εκκλησία, μία νομοθεσία.

β. Εσωτερική πολιτική

Ο αυτοκράτορας

- **κατέστειλε** με αποφασιστικότητα τη Στάση του Νίκα (532), σε συνεργασία με την ικανότατη σύζυγο του Θεοδώρα, την εξέγερση των δήμων του Ιπποδρόμου Πράσινων και Βένετων και του λαού της Κωνσταντινούπολης
 - οι Δήμοι έμοιαζαν με αθλητικά σωματεία, αλλά είχαν και πολιτική ισχύ
- **ενίσχυσε** την αυτοκρατορική εξουσία και
- **περιόρισε** σημαντικά τη δύναμη των δήμων.
- **προσπάθησε** με αυστηρούς νόμους να περιορίσει τη δύναμη των μεγάλων γαιοκτημόνων των επαρχιών και να προστατεύσει τους ελεύθερους αγρότες,
 - οι ήταν πολύ χρήσιμοι στην κεντρική εξουσία γιατί πλήρωναν φόρους.

Στο θρησκευτικό τομέα προσπάθησε να επιβάλει την Ορθοδοξία σε όλη την έκταση της αυτοκρατορίας και γι' αυτό

- ⇒ καταδίωξε τους οπαδούς των αιρέσεων και της αρχαίας θρησκείας και
- ⇒ ανέστειλε τη λειτουργία της Νεοπλατωνικής Ακαδημίας στην Αθήνα (529).
- ⇒ φρόντισε με κάθε μέσο να διαδώσει το Χριστιανισμό σε λαούς του Καυκάσου και της Ανατολικής Αφρικής.

ΙΣΤΟΡΙΑ Β' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

Η κωδικοποίηση του Ρωμαϊκού Δικαίου.

Συνέστησε επιτροπή ειδικών για την αναθεώρηση του ισχύοντος Δικαίου

- επειδή το πλήθος και οι αντιφάσεις των νόμων δυσκόλευαν την ομαλή απονομή της δικαιοσύνης.

Μέσα σε μια πενταετία (529-534) εκδόθηκαν

- 1) ο **Ιουστινιάνειος Κώδικας** → οι αυτοκρατορικοί νόμοι πριν από τον Ιουστινιανό
- 2) ο **Πανδέκτης** → γνώμες ρωμαίων νομικών και
- 3) οι **Εισηγήσεις**, εγχειρίδιο για τους αρχάριους σπουδαστές της Νομικής.
- 4) **Οι Νεαρές** (δηλ. νέοι νόμοι) εκδόθηκαν μετά το 534 και γράφθηκαν οι περισσότερες στα ελληνικά, γιατί οι υπήκοοι του ανατολικού τμήματος κυρίως δεν κατανοούσαν τη λατινική.

Το Ιουστινιάνειο Δίκαιο αποτέλεσε τη βάση του Δικαίου της Νεότερης Ευρώπης.

γ. Εξωτερική πολιτική

Στόχος → η αποκατάσταση της Ρωμαϊκής Οικουμένης, δηλαδή την ανόρθωση της ρωμαϊκής εξουσίας στη Δύση.

Αγώνες στη Δύση

- Κατάλυση του **Βανδαλικού Βασιλείου** στη Β. Αφρική → εύκολα και γρήγορα (533-534).
- Κατάκτηση του **Οστρογοθικού Βασιλείου** στην Ιταλία → αγώνες μακροί και σκληροί (535-555).
- Ανάκτηση μόνο των παράκτιων περιοχών στα ΝΑ από το **Βησιγοθικό Βασίλειο** στην Ισπανία.

Αγώνες στην Ανατολή

Ο πέρσης μεγάλος βασιλιάς Χοσρόης Α' κατέλαβε εκτεταμένες περιοχές.

Η συνθήκη του 562 αποκατέστησε την εύθραυστη ισορροπία μεταξύ των δύο υπερδυνάμεων της εποχής, Βυζαντίου και Περσίας.

Αγώνες στο Βορρά

Καταστροφικές **εισβολές των Σλάβων και άλλων λαών** στις ευρωπαϊκές επαρχίες δεν αναχαιτίστηκαν παρά το ότι

- έκτισε πολλά φρούρια στη γραμμή του Δούναβη και τη Χερσόνησο του Αίμου
- και δαπάνησε τεράστια ποσά για την εξαγορά της ειρήνης,

Συνολική εκτίμηση της εξωτερικής πολιτικής του Ιουστινιανού

Η εξωτερική πολιτική του Ιουστινιανού Α'

- ✓ ήταν σύμφωνη με τη **ρωμαϊκή παράδοση και πολύ φιλόδοξη**, αλλά ξεπερνούσε τις δυνατότητες του κράτους.
- ✓ Οι πόλεμοι του στη Δύση και την Ανατολή απογύμνωσαν τις ευρωπαϊκές επαρχίες από στρατεύματα και άδειασαν τα κρατικά ταμεία.
- ✓ Η κατάσταση αυτή εξασθένησε τη διεθνή θέση του Βυζαντίου και είχε ολέθριες επιπτώσεις στην εδαφική ακεραιότητα του κράτους επί των διαδόχων του.

δ. Κτίσματα και Αγία Σοφία

Το οικοδομικό πρόγραμμα του Ιουστινιανού.

Κατασκευάστηκε μεγάλος αριθμός έργων που ήταν χρήσιμα

- στην άμυνα (φρούρια και τείχη),
- τη θρησκεία (ναοί),
- την υποδομή και την κοινή ωφέλεια (δρόμοι, γέφυρες, υδραγωγεία, αποθήκες σιτηρών).

Λίγα από αυτά άντεξαν στο πέρασμα του χρόνου, όπως οι οχυρώσεις της συριακής Σεργιούπολης (σημερινή Resafa) και η Αγία Σοφία στην Κωνσταντινούπολη.

ΙΣΤΟΡΙΑ Β' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

Η Αγία Σοφία → το λαμπρότερο κτίσμα της βυζαντινής τέχνης.

- Εκπροσωπεί το νέο ρυθμό βασιλική μετά τρούλου, συνδυάζει τον κατά μήκος άξονα των βασιλικών (μακρόστενων ρωμαϊκών κτιρίων) με τον καθ' ύψος άξονα των περικεντρων (κυκλικών ή πολυγωνικών) κτιρίων.
 - ⇒ Ο συνδυασμός αυτός εφαρμόστηκε πρώτη φορά στο ναό της Αγίας Ειρήνης και εξέφραζε την αγάπη του Ιουστινιανού Α' για τις μνημειώδεις κατασκευές.
- Οι αρχιτέκτονες **Ανθέμιος από τις Τράλλεις** και **Ισίδωρος από τη Μίλητο της Μ. Ασίας**, που επεξεργάστηκαν τα σχέδια και διεύθυναν τις εργασίες κατασκευής τη (532-537), έδωσαν έμφαση στο κέντρο, δηλαδή στον καθ' ύψος άξονα του ναού.
- Το κτίριο είναι σχεδόν τετράγωνο (76 X 71 μ.).
 - ⇒ Τέσσερις ογκώδεις πεσσοί (τετράγωνοι κίονες) σχηματίζουν το κεντρικό τετράγωνο.
- Οι πεσσοί συνδέονται με τόξα που σχηματίζουν ημισφαιρικά τρίγωνα και δημιουργούν ένα στεφάνι, πάνω στο οποίο στηρίζεται ο **τεράστιος τρούλος**. Ο τρούλος μοιάζει να κρέμεται από τον ουρανό (Προκόπιος).
- Το φως εισδύει άπλετο από τα παράθυρά του και πλημμυρίζει το εσωτερικό του ναού.

Ο ιστορικός Προκόπιος **εξαίρει το κάλλος και το μέγεθος της Αγίας Σοφίας**. Από τους τριάντα δύο ναούς που ο Ιουστινιανός έχτισε στην Κωνσταντινούπολη η Αγία Σοφία ήταν η μόνη που άντεξε στο χρόνο, υμνήθηκε και έγινε σύμβολο και πηγή έμπνευσης όχι μόνο για το μεσαιωνικό αλλά και για το νεότερο Ελληνισμό.

2. Ο Ηράκλειος και η δυναστεία του (610-717):

Εσωτερική μεταρρύθμιση και αγώνας επιβίωσης

α. Το Βυζάντιο σε κρίση

Στο δεύτερο μισό του 6ου και τις αρχές του 7ου αι. το Βυζάντιο συγκλονίστηκε από **μια πολύπλευρη κρίση**.

Λοιμοί, κακές σοδειές, σεισμοί και εισβολές στα εδάφη της αυτοκρατορίας οδήγησαν

- ⇒ στην εγκατάλειψη ή την παρακμή των πόλεων,
- ⇒ στη μείωση του πληθυσμού και
- ⇒ την υποχώρηση του εμπορίου και της νομισματικής κυκλοφορίας.
- ⇒ Η επέκταση της κρίσης στη δημόσια οικονομία οδήγησε στην παραμέληση του στρατού.
- ⇒ Οι Σλάβοι άρχισαν να κατακλύζουν τις ευρωπαϊκές επαρχίες και
- ⇒ οι Πέρσες έφτασαν στις ακτές του Βοσπόρου.

Στα πρώτα χρόνια της βασιλείας του Ηρακλείου η κατάσταση της αυτοκρατορίας ήταν **εξαιρετικά κρίσιμη**.

Ο Ηράκλειος και η δυναστεία του ανέλαβαν

- την κινητοποίηση όλων των δυνάμεων του κράτους και
- μια ριζική μεταρρύθμιση για την αποφυγή της καταστροφής.

β. Η αντεπίθεση του Ηρακλείου

Ο Ηράκλειος αντιπροσωπεύει τον τύπο του **στρατηγού-αυτοκράτορα** που ηγήθηκε προσωπικά του βυζαντινού στρατού.

1) **Αναδιοργάνωσε** το στράτευμα με την οικονομική συμπαράσταση της εκκλησίας

2) **Επιχείρησε συνεχείς εκστρατείες** κατά των Περσών (622-628).

- ⇒ Συνέτριψε τους Πέρσες στη μάχη της Νινεύι, κοντά στα Γαυγάμηλα

ΙΣΤΟΡΙΑ Β' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

⇒ Ανέκτησε όλες τις βυζαντινές επαρχίες στην Εγγύς Ανατολή (627).

3) Νίκησε τους Άβαραους και τους Σλάβους, όταν σε συνεννόηση με τους Πέρσες, πολιορκήσαν την Κωνσταντινούπολη (626).

Οι εκστρατείες του Ηρακλείου προσέλαβαν **έντονο θρησκευτικό χαρακτήρα**

⇒ επειδή οι Πέρσες είχαν αρπάξει τον Τίμιο Σταυρό, το ιερότερο κειμήλιο του Χριστιανισμού.

Ο αυτοκράτορας εξύψωσε το φρόνημα των στρατιωτών του με φλογερές ομιλίες κατά των εχθρών του Χριστιανισμού και της Ρωμανίας. Η ατμόσφαιρα αυτή ενέπνευσε τους στρατιώτες του που αγωνίστηκαν με αυταπάρνηση και σημείωσαν μεγάλες επιτυχίες. Ωστόσο οι επιτυχίες αυτές αποδείχτηκαν πρόσκαιρες.

γ. Θέματα και εξελληνισμός του κράτους

Οι ανάγκες της άμυνας εναντίον των Αράβων παρακίνησαν τους διαδόχους του να εγκαθιδρύσουν στη Μ. Ασία στη διάρκεια του 7ου αι. ένα νέο διοικητικό σύστημα που στηριζόταν στα **θέματα** → διοικητικές περιφέρειες με δικό τους στρατό.

Στο θεματικό στρατό υπηρετούσαν ελεύθεροι αγρότες,

⇒ στους οποίους το κράτος παραχωρούσε **στρατιωτικά κτήματα ή στρατιωτόπια**.

Με τα έσοδά τους οι στρατιώτες

- συντηρούσαν τις οικογένειές τους,
- αγόραζαν τον οπλισμό τους και
- κάλυπταν τα έξοδα των εκστρατειών.

Ο θεματικός στρατός

⇒ **αντικατέστησε τους παλαιούς μισθοφορικούς στρατούς** και

⇒ αποτέλεσε ένα είδος εθνικού στρατού που αποδείχθηκε εξαιρετικά αποτελεσματικός για την άμυνα της αυτοκρατορίας.

Διοίκηση

Η στρατιωτική και πολιτική διοίκηση των επαρχιών ασκούσαν από τον **στρατηγό**, που είχε την ανώτατη εξουσία μέσα στα όρια του θέματος.

Προς τα τέλη του 7ου αι. το σύστημα των θεμάτων

σταθεροποιήθηκε και άρχισε να εξαπλώνεται και στις ευρωπαϊκές επαρχίες του κράτους.

Εξελληνισμός της αυτοκρατορίας

Ολοκληρώνεται **ο εξελληνισμός της κρατικής διοίκησης**.

- ⇒ Επίσημη γλώσσα στην πολιτική και στρατιωτική διοίκηση έγινε η ελληνική,
- ⇒ οι ρωμαϊκοί τίτλοι αντικαταστάθηκαν από ελληνικούς.

Πρώτος ο Ηράκλειος υιοθέτησε τον τίτλο **βασιλεύς με τη χριστιανική προσθήκη «πιστός έν Χριστώ»**.

Η εξέλιξη αυτή σηματοδοτεί σε συμβολικό επίπεδο το οριστικό τέλος της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας και την αρχή της μεσαιωνικής ελληνικής Βυζαντινής Αυτοκρατορίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ
ΛΑΟΙ ΣΤΟΝ ΠΕΡΙΓΥΡΟ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

I. Ο ΒΑΛΚΑΝΙΚΟΣ ΚΟΣΜΟΣ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΜΕΣΑΙΩΝΑ

1. Οι Σλάβοι και οι σχέσεις τους με το Βυζάντιο

Σλάβοι

Νομάδες με ιδιότυπη πολιτική οργάνωση, στις αρχές του 6^{ου} αιώνα βρίσκονται εγκατεστημένοι στα βόρεια του Δούναβη
Αρχίζουν επιθέσεις εναντίον του Βυζαντίου
τέλη 6^{ου} αιώνα – αρχές 7^{ου} αιώνα οι Σλάβοι πέρασαν στην επιρροή των Αβάρων

Άβαροι

Λαός ουννικής καταγωγής.
Στα τέλη του 6^{ου} αιώνα είχαν ιδρύσει μία πανίσχυρη αυτοκρατορία στην Κεντρική Ευρώπη.
Έκαναν συχνά επιθέσεις στα βαλκανικά εδάφη του Βυζαντίου

Σκλαβηνίες

Από τις αρχές του 7ου αι. διάφορες σλαβικές ομάδες προχώρησαν νότια και εγκαταστάθηκαν σε εδάφη της σημερινής ηπειρωτικής Ελλάδας, όπου ίδρυσαν σκλαβηνίες, πολιτικά αυτόνομες νησίδες σλαβικού πληθυσμού, διάσπαρτες ανάμεσα σε Έλληνες.

Σχέσεις με τους κατοίκους της αυτοκρατορίας

Οι νεοφερμένοι Σλάβοι

- ⇒ επιδόθηκαν αρχικά σε λεηλασίες και επιθέσεις, δημιουργώντας σημαντικά προβλήματα στην επικοινωνία της Κωνσταντινούπολης με τις ευρωπαϊκές επαρχίες του Βυζαντίου και ιδίως τη Θεσσαλονίκη.
- ⇒ σταδιακά ήλθαν σε επαφή με τους ντόπιους ελληνικούς πληθυσμούς,
- ⇒ ανέπτυξαν μαζί τους οικονομικές και κοινωνικές σχέσεις και
- ⇒ επηρεάστηκαν από τον πολιτισμό τους.

Πολιτική ενσωμάτωσης των σλαβικών πληθυσμών

Η βυζαντινή κυβέρνηση ακολούθησε μια ρεαλιστική πολιτική και επέτυχε να εντάξει ομαλά τους Σλάβους των κεντρικών και νότιων περιοχών των Βαλκανίων στη βυζαντινή κοινωνία (9ος και 10ος αι.).

Οι Σλάβοι εξελληνίστηκαν σε τρία στάδια:

1. **υποτάχθηκαν** στρατιωτικά στο Βυζάντιο,
2. **εκχριστιανίστηκαν** και τελικά
3. **αφομοιώθηκαν** κοινωνικά και εθνολογικά

2. Οι Βούλγαροι και οι σχέσεις τους με το Βυζάντιο

α. Ίδρυση Βουλγαρικού Κράτους

Οι Βούλγαροι εμφανίζονται στα τέλη του 7ου αι.

- ➔ ήταν φύλο ασιατικής προέλευσης με καλή στρατιωτική και πολιτική οργάνωση.
- ➔ Το 680 νίκησαν τα βυζαντινά στρατεύματα και κατέλαβαν την περιοχή μεταξύ Δούναβη και Αίμου.
- ➔ Τότε ο αυτοκράτορας Κωνσταντίνος Δ' (668-685) υπέγραψε συνθήκη ειρήνης και συμφώνησε να παρέχει στους Βουλγάρους ετήσιο φόρο. **Ήταν μια έμμεση αναγνώριση του νέου κράτους.**

Δημιουργία βουλγαρικού έθνους

Οι σλαβικοί πληθυσμοί στην περιοχή που εγκαταστάθηκαν οι Βούλγαροι υποτάχθηκαν και η ένωση των δύο λαών γέννησε το βουλγαρικό έθνος. (εθνογένεση Βουλγάρων).

- Στο νέο κράτος οι ολιγάριθμοι αλλά πολιτικά και στρατιωτικά κυρίαρχοι Βούλγαροι έδωσαν το όνομα και την οργάνωση, ενώ
- οι πολυάριθμοι Σλάβοι συγκρότησαν τη λαϊκή βάση και έδωσαν τη γλώσσα.

β. Σχέσεις με το Βυζάντιο

- ✓ Στις βυζαντινοβουλγαρικές σχέσεις υπήρξαν **περίοδοι μακρών πολέμων**.
- ✓ Στα διαλείμματα των πολέμων οι δύο λαοί **είχαν εμπορικές συναλλαγές**.
- ✓ Οι ηγεμόνες (χάνοι) των Βουλγάρων είχαν υιοθετήσει την ελληνική ως επίσημη γλώσσα τους.
- ✓ Το **864** οι Βούλγαροι **δέχτηκαν το Χριστιανισμό** από το Βυζάντιο και εντάχθηκαν στη σφαίρα επιρροής του βυζαντινού πολιτισμού. Ο εκχριστιανισμός άνοιξε νέες προοπτικές και στις σχέσεις των Βουλγάρων με το Βυζάντιο.

II. Ο ΚΟΣΜΟΣ ΤΟΥ ΙΣΛΑΜ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ ΤΟΥ ΜΕΣΑΙΩΝΑ

2. Το εμπόριο και ο πολιτισμός του Ισλάμ

α. Η ανάπτυξη του εμπορίου

Από τα μέσα του 8ου αι. οι Άραβες και οι Εβραίοι δραστηριοποιήθηκαν στο διεθνές εμπόριο με επίκεντρο τις μεγάλες πόλεις και έγιναν **οι μεταπράτες του διεθνούς εμπορίου**.

Λόγοι ανάπτυξης του εμπορίου

1. η εξαιρετη γεωγραφική θέση του Χαλιφάτου μεταξύ Ανατολής και Δύσης αλλά και
2. η εκμετάλλευση των ορυχείων χρυσού και αργύρου της Δυτ. Αφρικής και της Σαχάρας.

Από τα μέσα του 9ου αι. οι Άραβες

- ⇒ ίδρυσαν εμπορικές αποικίες στις ακτές των Ινδιών, της ΝΑ Ασίας και της Κίνας
- ⇒ μετέφεραν από τη μακρινή Ανατολή μπαχαρικά και άλλα είδη πολυτελείας, κυρίως μέσω Ιράκ, στις αραβικές και βυζαντινές αγορές, αποκομίζοντας τεράστια κέρδη.
 - Η ζήτηση που είχαν τα προϊόντα αυτά στις ακτές της Μεσογείου καθόριζε τις διεθνείς τους τιμές.

Κατά το 10^ο αιώνα η δυναστεία των Φατιμιδών που κυριάρχησε στην Αίγυπτο ενθάρρυνε τις εμπορικές σχέσεις με τις Ινδίες διάμέσου της Ερυθράς Θάλασσας.

Καινοτομίες Αράβων εμπόρων

Υιοθέτησαν πολλές καινοτομίες που διευκόλυναν σημαντικά τις συναλλαγές

1. συγκρότησαν εμπορικές εταιρείες,
2. επινόησαν την εμπορική επιταγή (τσεκ) και
3. ανέπτυξαν το πιστωτικό σύστημα (αργυραμοιβοί και τράπεζες).

β. Γράμματα, επιστήμη και τέχνες

Τα γράμματα και οι τέχνες αναπτύχθηκαν στο Ισλάμ με επίκεντρο μεγάλες πόλεις όπως ήταν η **Κόρδοβα** και η **Βαγδάτη**, όπου ιδρύθηκαν βιβλιοθήκες και πανεπιστήμια.

- Η **αραβική λογοτεχνία** ήταν της μόδας ακόμη και ανάμεσα στους χριστιανούς υπηκόους των αραβικών κρατών.
- Στις μεγάλες πόλεις υπήρχαν **βιβλιοπωλεία** για το ευρύ κοινό,

ΙΣΤΟΡΙΑ Β' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

- Πολλοί χαλίφες ήταν μανιώδεις **συλλέκτες χειρογράφων**.
- Οι Άραβες **μετέφρασαν** τα έργα των Ινδών, των Περσών και των Ελλήνων.
 - Ιδίως οι μεταφράσεις των έργων του ελλήνων σοφών και κυρίως του Αριστοτέλη και των Νεοπλατωνικών επηρέασαν βαθιά την αραβική σκέψη και επιστήμη.

Κατά την πρώτη περίοδο του Ισλάμ, η τέχνη του δανείστηκε τεχνικές, τεχνίτες και υλικά από το Βυζάντιο, αλλά για θρησκευτικούς λόγους έμεινε προσηλωμένη στην **ανεικονική τεχνοτροπία**.

Χαρακτηριστικά δημιουργήματα της αραβικής τέχνης είναι

- ✓ **τα τεμένη (τζαμιά)**
 - Ξεχωρίζουν αυτό της Κόρδοβας και το μεγάλο τέμενος της Δαμασκού (αρχές 8ου αι.), του οποίου τα μωσαϊκά με τις εξαισεις φυτικές παραστάσεις κατασκευάστηκαν από βυζαντινούς τεχνίτες.
- ✓ **λαμπρά έργα μικροτεχνίας** από ελεφαντόδοντο και άλλα υλικά.

γ. Επίδραση του αραβικού πολιτισμού

Η Δύση επηρεάστηκε σημαντικά από τις επιστημονικές επιδόσεις του Ισλάμ. Οι Άραβες

1. καθιέρωσαν την ινδική αρίθμηση (Μαθηματικά),
 2. οργάνωσαν μακρινά ταξίδια (Γεωγραφία),
 3. υπολόγισαν ακριβώς την τροχιά του ήλιου και των πλανητών (Αστρονομία),
 4. ανακάλυψαν το θειικό οξύ και το οινόπνευμα (Χημεία),
 5. καθιέρωσαν νέα φάρμακα και πραγματοποίησαν πολύπλοκες εγχειρήσεις (Ιατρική).
 6. εισήγαγαν στο Βυζάντιο και τη Δύση το χαρτί, κινεζική εφεύρεση, και πολλές καλλιέργειες (βερίκκοκο, αγκινάρα, βαμβάκι, λεμόνι, σακχαροκάλαμο κ. ά.).
3. Η παρουσία πολλών αραβικών λέξεων στις ευρωπαϊκές γλώσσες δείχνει το μέγεθος της επίδρασης των Αράβων στη Δύση.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ
ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΗΣ ΜΕΓΑΛΗΣ ΑΚΜΗΣ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ

I. ΠΑΓΙΩΣΗ ΤΗΣ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ ΚΥΡΙΑΡΧΙΑΣ ΣΤΑ ΒΑΛΚΑΝΙΑ ΚΑΙ ΤΗ Μ.ΑΣΙΑ

1. Η διαμόρφωση της μεσαιωνικής ελληνικής βυζαντινής αυτοκρατορίας

α. Παγίωση και επέκταση των αλλαγών

7^{ος} αιώνας → σημειώθηκαν αλλαγές που απομάκρυναν το Βυζάντιο από τις ρωμαϊκές του ρίζες

Στα χρόνια του Ίσαυρων (717-802) και της δυναστείας του Αμορίου (802-867), οι αλλαγές αποκρυσταλλώθηκαν και έγιναν μόνιμα χαρακτηριστικά

Διαμορφώνεται το μεσαιωνικό ελληνικό Βυζαντινό κράτος

Εξελίξεις:

- 1) Τα σύνορα Βυζαντίου και Χαλιφάτου σταθεροποιήθηκαν στις παρυφές της Μ. Ασίας, στη στεριά και κατά μήκος της γραμμής Κιλικία-Κύπρος-Κρήτη, στη θάλασσα. Στα μέσα του 9^{ου} αιώνα, το Βυζάντιο ξεκινά αντεπίθεση στη Μ. Ασία.
- 2) Αντιμετωπίζει με επιτυχία τη βουλγαρική απειλή στα Βαλκάνια και αφομοιώνει τους σλαβικούς πληθυσμούς.
- 3) Ενισχύεται ο ελληνικός χαρακτήρας της αυτοκρατορίας και περιορίζεται η γνώση και η χρήση της λατινικής.
- 4) Οργανώθηκαν οι κεντρικές διοικητικές υπηρεσίες του κράτους. Η σημαντικότερη από αυτές φρόντιζε για την εξωτερική πολιτική του κράτους.
- 5) Τα θέματα γενικεύθηκαν στη Μ. Ασία και επεκτάθηκαν και στα Βαλκάνια.
- 6) Ο στρατηγός διοικητής κάθε θέματος με τη δύναμη που διέθετε συχνά ήταν επικίνδυνος για την κεντρική εξουσία. Οι στρατιώτες αγρότες αποτελούσαν το θεματικό στρατό και σε περίπτωση εχθρικής επίθεσης αναλάμβαναν στρατιωτική υπηρεσία. → ΣΥΝΕΠΕΙΑ ΤΗΣ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑΣ ΘΕΜΑΤΙΚΩΝ ΣΤΡΑΤΩΝ :
 - περιορίστηκαν δραστικά οι μισθοφόροι και
 - στη βυζαντινή ύπαιθρο επικράτησε η μικρή και μεσαία ιδιοκτησία.

β. Ανάκαμψη της οικονομίας

Στα χρόνια του Κωνσταντίνου Ε' (741-775) η οικονομία ανακάμπτει.

- ⇒ Στα τέλη του 8^{ου} – αρχές 19^{ου} αιώνα ο πληθυσμός του Βυζαντίου είχε αυξηθεί αισθητά (σε σχέση με τον 7^ο αιώνα)
- ⇒ Είχε ξεπεραστεί η οικονομική κρίση. Αυξήθηκαν τα κρατικά έσοδα και αναζωογονήθηκε το εμπόριο και η βιοτεχνία. Ο χαρακτήρας της οικονομίας παρέμενε αγροτικός
- ⇒ Κακώσεις του Νικηφόρου Α' (802-811) → πρόκειται για τολμηρά οικονομικά μέτρα που ονομάστηκαν έτσι από τους εχθρούς του Νικηφόρου και απέβλεπαν στην ανάκαμψη του εμπορίου και την αύξηση των εσόδων του κράτους.

2. Η μεταβατική εποχή: Οι έριδες για το ζήτημα των εικόνων

α. Ορισμός, πρωτεργάτες και παράγοντες

Από τις αρχές του 8ου ως τα μέσα του 9ου αι. το Βυζάντιο συγκλονίστηκε από τη διαμάχη της Εικονομαχίας, πνευματικής κίνησης που συνδέθηκε στενά με το ζήτημα της λατρείας των εικόνων και κατά πόσο είναι σύμφωνη με την παράδοση της Ορθοδοξίας.

Πρωτεργάτες της εικονομαχικής κίνησης υπήρξαν οι αυτοκράτορες Λέων Γ' (717-741) και Κωνσταντίνος Ε' (741-775).

Αίτια της εικονομαχίας

1. **Οι ανεικονικές αντιλήψεις** (αντίθετες στη λατρεία των εικόνων) της ιουδαϊκής και της ισλαμικής θρησκείας που απέρριπταν τη λατρεία των εικόνων ως εκδήλωση ειδωλολατρική, οι οποίες ήταν πολύ διαδεδομένες στους αγρότες της γειτονικής με το Ισλάμ Μ. Ασίας, που σήκωναν το κύριο βάρος της άμυνας κατά των Αράβων. Οι αυτοκράτορες Ίσαυροι που κατάγονταν από τη Β. Συρία είχαν κάθε λόγο να ευνοήσουν τους πληθυσμούς αυτούς.
2. **Οι δεισιδαιμονίες και οι υπερβολές**, που είχαν εκδηλωθεί γύρω από τη λατρεία των εικόνων.
3. Η επιθυμία των Ισαύρων **να περιορίσουν την επιρροή των μοναχών**.
4. Η ιδέα ότι οι επιτυχίες των εχθρών του Βυζαντίου, προέρχονταν από τη δίκαιη οργή του Θεού για ό,τι συνέβαινε στο χώρο της λατρείας.

β. Φάσεις

Η πρώτη φάση της Εικονομαχίας (726-787)

Απομακρύνεται η εικόνα του Χριστού από την Χαλκή Πύλη της Πόλης, → διαμαρτυρίες του λαού της πρωτεύουσας.

Το πρώτο αυτοκρατορικό διάταγμα κατά της λατρείας των εικόνων δημοσιεύτηκε το 730.

Οι εικονόφιλοι, όπως ονομάστηκαν οι οπαδοί των εικόνων, τιμωρήθηκαν με εξορίες, φυλακίσεις και δημεύσεις περιουσιών.

Την υπόθεση των εικονολατρών υπερασπίστηκε θεωρητικά ο μεγαλύτερος θεολόγος της εποχής του, ο Ιωάννης Δαμασκηνός, που έζησε στην επικράτεια του αραβικού Χαλιφάτου και πέθανε γύρω στα 750.

Η ένταση της διαμάχης των δύο παρατάξεων κορυφώθηκε επί Κωνσταντίνου Ε', που εξαπέλυσε εκστρατεία τρομοκράτησης των μοναχών και καταστροφής των μονών που ήταν προπύργια εικονολατρίας.

Η πρώτη φάση τερματίστηκε με την Ζ' Οικουμενική Σύνοδο (787). Η σύνοδος αυτή, η οποία συγκλήθηκε με πρωτοβουλία της αυτοκράτειρας Ειρήνης της Αθηναίας (780-802), αποκατέστησε πανηγυρικά τις εικόνες, διευκρινίζοντας ότι στις εικόνες απονέμεται μόνο τιμητική προσκύνηση.

Η δεύτερη φάση (815-843)

Δεν είχε τη διάρκεια ούτε και την ένταση της πρώτης εγκαινιάστηκε από τον Λέοντα Ε' τον Αρμένιο. Αυτός απέδωσε στην εικονολατρία τις ήττες των Βυζαντινών στα πεδία των μαχών.

Και αυτή η φάση τερματίστηκε από την αυγούστα Θεοδώρα, μητέρα του ανήλικου Μιχαήλ Γ'. **Η σύνοδος του 843 προχώρησε στην οριστική και πανηγυρική αποκατάσταση και αναστήλωση των εικόνων.**

δ. Σημασία της ήττας των εικονοκλαστών (εικονομάχων) – θετικές όψεις της Εικονομαχίας

1. Η αποκατάσταση των εικόνων θεωρείται **ως νίκη της ελληνικής πνευματικής παράδοσης** που ευνοούσε την απόδοση της θείας μορφής πάνω στην ανεικονική ασιατική παράδοση.
2. Τερματίζονται οι θρησκευτικές διαμάχες

ΙΣΤΟΡΙΑ Β' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

3. Εγκαινιάζεται μία περίοδος γόνιμης συνεργασίας του κράτους με την εκκλησία, που αφοσιώθηκε στο ιεραποστολικό της έργο.
4. Τα μοναστήρια άρχισαν να πολλαπλασιάζονται και να πλουτίζουν.
5. Παράλληλα όμως περιορίστηκαν και οι υπερβολές στη λατρεία των εικόνων και των λειψάνων.

ε. Συνέπειες της εικονομαχίας – αρνητικές όψεις της Εικονομαχίας

1. Η Εικονομαχία Δίχασε τον βυζαντινό λαό
2. Είχε ολέθριες συνέπειες στους τομείς της εξωτερικής πολιτικής και του πολιτισμού
3. Η Εκκλησία της Ρώμης δυσαρεστημένη από τους εικονομάχους αυτοκράτορες απομακρύνθηκε από το Βυζάντιο και αναζήτησε στήριξη στους ηγεμόνες των Φράγκων.
4. Απαγορεύτηκε η αναπαράσταση θείων προσώπων στους τοίχους των εκκλησιών και η ανάρτηση εικόνων και διατάχθηκε η καταστροφή τους.
 - ⇒ Πολλά έργα τέχνης καταστράφηκαν τότε και οι εκκλησίες διακοσμήθηκαν με ζώα, φυτά και διακοσμητικά μοτίβα.
5. Υποχώρησε η ενασχόληση με τα γράμματα
6. Μετά το τέλος της εικονομαχίας καταστράφηκαν πολλά σημαντικά κείμενα των εικονομάχων.

3. Η βασιλεία του Μιχαήλ Γ' και η αυγή της Νέας Εποχής

α. Έναρξη της Νέας Εποχής

- Στα χρόνια της βασιλείας του Μιχαήλ Γ' που καταγόταν από το Αμόριο (842-867) άρχισε η ανάπτυξη της δύναμης του Βυζαντίου, που έφτασε στο αποκορύφωμά της, όταν κυβέρνησε η Μακεδονική Δυναστεία (867-1025).
- Η βυζαντινή κυβέρνηση (μετά την οριστική αναστήλωση των εικόνων (843)) ασχολήθηκε με τη βελτίωση της άμυνας κατά των Αράβων και τα έργα του πολιτισμού.
- Για μια δεκαετία (τέλη 855-αρχές 866) τις κρατικές υποθέσεις διεύθυνε προσωπικά ο ικανότατος **καισαρ Βάρδας**, θείος του νεαρού Μιχαήλ Γ'.

β. Ίδρυση της σχολής της Μαγναύρας

Η ίδρυση της ανώτερης σχολής της Μαγναύρας, με πρωτοβουλία του Βάρδα, αποτελεί σταθμό στην ιστορία της βυζαντινής εκπαίδευσης.

- Τη διεύθυνση της σχολής ανέλαβε ο Λέων Φιλόσοφος ή Μαθηματικός, διάσημος επιστήμονας της εποχής του. Επειδή είχε μεγάλη φήμη, προσκλήθηκε, όπως λέγεται, από το χαλίφη Μαμούν να διδάξει στη Βαγδάτη, δεν αποδέχτηκε όμως την πρόσκληση (περί το 830).
- Το πανεπιστήμιο περιλάμβανε τις σχολές της φιλοσοφίας, της γεωμετρίας, της αστρονομίας και της γραμματικής.

Αναβίωση των αρχαίων γραμμάτων

Η έντονη πνευματική δραστηριότητα που αναπτύχθηκε με επίκεντρο τη σχολή προετοίμασε την αναβίωση των αρχαίων γραμμάτων κατά την εποχή του Κωνσταντίνου Πορφυρογέννητου.

γ. Ενδιαφέρον για τους κλασικούς

Οι λόγιοι κατά την περίοδο αυτή άρχισαν

- α. να αναζητούν,
- β. να συλλέγουν,
- γ. να μελετούν και
- δ. να αντιγράφουν χειρόγραφα με έργα της αρχαίας γραμματείας.

Φώτιος

Ο πιο αξιόλογος από αυτούς ήταν ο Φώτιος που ανήκε στον πνευματικό κύκλο του Λέοντος Μαθηματικού.

- Το σημαντικότερο έργο του είναι η Μυριόβιβλος: περιέχει περί τα 300 φιλολογικά δοκίμια για έργα ελάχιστα γνωστά στους συγχρόνους του. Ο Φώτιος «μας μιλάει για τα αρχαία έργα με τόση χαρά και δροσιά σαν να ήταν τα τελευταία φιλολογικά νέα».
- Έγραψε επίσης ένα λεξικό, ομιλίες και θεολογικά έργα.
- Με Πατριάρχη το Φώτιο η βυζαντινή εκκλησία πραγματοποίησε το μεγαλόπνοο εγχείρημα του εκχριστιανισμού των Σλάβων.

δ. Αραβικοί πόλεμοι και επική ποίηση

Σχέσεις Βυζαντινών και Αράβων – Αραβικοί πόλεμοι

- Ως τα μέσα του 9ου αιώνα το Βυζάντιο βρισκόταν συνεχώς σε θέση άμυνας απέναντι στους Άραβες, οι οποίοι πραγματοποιούσαν εισβολές και λεηλασίες στις μικρασιατικές επαρχίες.

ΙΣΤΟΡΙΑ Β' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

- Αποκορύφωμα των καταστροφών αποτέλεσε η άλωση από τους Άραβες του Αμορίου, του ισχυρότερου φρουρίου της Μ. Ασίας και πατρίδας της άρχουσας δυναστείας (838). Το γεγονός προκάλεσε ισχυρότατη εντύπωση στους συγχρόνους του.
- Ο αυτοκράτορας Θεόφιλος (829-842) προσπάθησε να κινητοποιήσει τους Χριστιανούς της Ανατολής και της Δύσης σε μια γενική συμμαχία κατά του Ισλάμ.
- Λίγο αργότερα άρχισε η βυζαντινή αντεπίθεση. Ο βυζαντινός στρατός πέρασε τον Ευφράτη (859) και νίκησε τον εμίρη της Μελιτηνής (863).

Γέννηση της ακριτικής ποίησης και της βυζαντινής λαϊκής λογοτεχνίας

- Οι συνεχείς πόλεμοι στα σύνορα με τους Άραβες προμήθευσαν πλούσιο υλικό για τη διαμόρφωση της βυζαντινής επικής ποίησης.
- Ανώνυμοι τραγουδοποιοί συνέθεσαν άσματα που εξυμνούν τους αγώνες των ακριτών, δηλ. των στρατιωτών που προστάτευαν τα ανατολικά σύνορα (άκρα) του Βυζαντίου, και ιδίως του Διγενή Ακρίτα.
- Αξιομνημόνευτο είναι επίσης ένα σύντομο έπος που εξυμνεί τους άθλους του Αρμούρη. Ο ήρωας δεν έχει ταυτιστεί με βεβαιότητα, αλλά φαίνεται ότι έχει στενή σχέση με το Αμόριο της Φρυγίας.
- Τα ηρωικά άσματα αυτού του είδους τα έψαλλαν τραγουδιστές, περιφερόμενοι στις επαρχίες της Μ. Ασίας.
- Θεωρούνται τα σημαντικότερα δείγματα της δημώδους ή λαϊκότεροπης λογοτεχνίας των Βυζαντινών, η οποία αναπτύσσεται παράλληλα με τη λόγια Γραμματεία.

4. Η διάδοση του Χριστιανισμού στους Μοραβούς και τους Βουλγάρους

α. Ο εκχριστιανισμός των Μοραβών

Ο εκχριστιανισμός των Σλάβων, ένα από τα μεγαλύτερα επιτεύγματα του βυζαντινού πολιτισμού, ξεκίνησε από τη Μοραβία.

- Ο ηγεμόνας της Μοραβίας **Ρασισλάβος** ζήτησε από το Βυζάντιο ιεραποστόλους, για να διδάξουν στο λαό του το Χριστιανισμό (862/3). → Επιθυμούσε να στηριχτεί στο Βυζάντιο, για να αντισταθμίσει την απειλή των Γερμανών και των Βουλγάρων.
- Ο αυτοκράτορας Μιχαήλ Γ' και ο πατριάρχης Φώτιος αντιλήφθηκαν τα οφέλη της πρότασης του Ρασισλάβου. → Το Βυζάντιο θα μπορούσε να επεκτείνει την επιρροή και την πνευματική του ακτινοβολία στην κεντρική Ευρώπη.

Η ιεραποστολή του Κύριλλου και Μεθόδιου

- Η αποστολή ανατέθηκε στους δύο αδελφούς από τη Θεσσαλονίκη Μεθόδιο και Κωνσταντίνο (που αργότερα πήρε το μοναστικό όνομα Κύριλλος). Ήταν έμπειροι διπλωμάτες και γνωστοί λόγιοι και γνώριζαν άριστα τη σλαβική και άλλες γλώσσες.
- Οι δύο αδελφοί έφτασαν στη Μοραβία **το θέρος του 863**. Ο Κωνσταντίνος δημιούργησε ένα σλαβικό αλφάβητο που απέδιδε όλες τις φωνητικές ιδιαιτερότητες της σλαβικής.
- Ο Κωνσταντίνος δεν αρκέστηκε σ' αυτό, αλλά απέδωσε στα σλαβικά τη Θεία Λειτουργία και τα ιερά βιβλία.

β. Σημασία του εκχριστιανισμού

- 1) Η χρήση της σλαβικής διευκόλυνε τους Μοραβούς να κατανοήσουν το κήρυγμα και τη λειτουργία και εξασφάλισε τεράστια επιτυχία στο ιεραποστολικό έργο.
- 2) Οι δύο αδελφοί οργάνωσαν τη σλαβική εκκλησία (863-866) και μύησαν τους Σλάβους στο πολιτιστικό σύστημα των Ελλήνων και του Χριστιανισμού.
- 3) Ο εκχριστιανισμός συντέλεσε επίσης στην ενότητα των Σλάβων, καθώς ενίσχυσε την κοινότητα της φυλής με την κοινότητα της πίστης.

γ. Ο εκχριστιανισμός των Βουλγάρων

- Στο ζήτημα του εκχριστιανισμού των Βουλγάρων η **βυζαντινή εκκλησία συγκρούστηκε με τον πάπα**, ο οποίος επιδίωκε την επέκταση της ρωμαιοκαθολικής εκκλησίας στην άμεση γειτονιά του Βυζαντίου.
- Ο βυζαντινός στρατός **υποχρέωσε** το βούλγαρο ηγεμόνα Βόρη να δεχτεί τον Χριστιανισμό από την Κωνσταντινούπολη και να βαπτιστεί μάλιστα ο ίδιος με ανάδοχο τον αυτοκράτορα Μιχαήλ Γ' (864).
- Λίγο αργότερα με πρόσκληση του Βόρη, ο πάπας έκανε νέα επέμβαση στα ζητήματα της Βουλγαρικής Εκκλησίας.
- Ο πατριάρχης Φώτιος, υπερασπιζόμενος την ανεξαρτησία της βυζαντινής εκκλησίας και τα ζωτικά συμφέροντα του Βυζαντινού Κράτους, κατήγγειλε την επέμβαση της Ρώμης στη Βουλγαρία και κατηγόρησε τη ρωμαϊκή εκκλησία για λειτουργικά και δογματικά λάθη.

Φωτίειο Σχίσμα

Η σύνοδος του έτους 867 αναθεμάτισε τον πάπα, απέρριψε το δόγμα περί εκπορεύσεως του Αγίου Πνεύματος και εκ του Υιού (filioque) και καταδίκασε την επέμβαση της Ρώμης στη Βουλγαρία. **Με απόφαση της συνόδου του 870** η εκκλησία της Βουλγαρίας υπάχθηκε οριστικά στη δικαιοδοσία του πατριαρχείου Κωνσταντινούπολης.

5. Η Βυζαντινή Εποποσία. Επικοί αγώνες και επέκταση της Αυτοκρατορίας

α. Αγώνες με τους Άραβες

Στα χρόνια του Ρωμανού Λακαπηνού (920-944) εγκαινιάζεται η μεγάλη στρατιωτική αντεπίθεση των Βυζαντινών κατά των Αράβων.

- 1) Ο στρατηγός **Ιωάννης Κουρκούας** κατέλαβε την Έδεσσα της Συρίας.
- 2) Η επιτυχία αυτή προετοίμασε τις επικές νίκες του **Νικηφόρου Φωκά, του Ιωάννη Τζιμισκή και του Βασιλείου Β'** που ενσάρκωναν τον **τύπο του στρατηγού-αυτοκράτορα** και οι οποίοι
 - ανέκτησαν τις μεγαλονήσους Κρήτη (961) και Κύπρο (965),
 - τις πόλεις της Κιλικίας και
 - τμήματα της Συρίας και της Παλαιστίνης.

Η ανάκτηση όλων των παλαιών ρωμαϊκών εδαφών της Εγγύς Ανατολής ήταν ο απώτερος σκοπός των εκστρατειών αυτών.

β. Αγώνες με τους Βουλγάρους

Επί Συμεών

Οι φιλικές σχέσεις με τους Βουλγάρους, έγιναν εχθρικές, όταν ανήλθε στον βουλγαρικό θρόνο ο ελληνομαθής, αλλά φιλόδοξος Συμεών.

- ⇒ Ο Συμεών πολιόρκησε την πρωτεύουσα, επιδιώκοντας να ιδρύσει μια βουλγαροβυζαντινή αυτοκρατορία στη θέση της βυζαντινής
- ⇒ Αυτοτιτλοφορήθηκε βασιλεύς Βουλγάρων και Ρωμαίων.
- ⇒ Ο θάνατος του ματαίωσε τις φιλοδοξίες του.
- ⇒ Ο διάδοχος του Πέτρος συνήψε με το Βυζάντιο συνθήκη ειρήνης και νυμφεύτηκε τη Μαρία, ανεψιά του Ρωμανού Λακαπηνού.

Επί Σαμουήλ

Η ειρήνη έδωσε τη θέση της στον πόλεμο, όταν ο τσάρος Σαμουήλ ίδρυσε νέο Βουλγαρικό Κράτος με επίκεντρο, αυτή τη φορά, την περιοχή της Αχριδας.

- ⇒ Ο αγώνας αυτός υπήρξε μακρός και δύσκολος για τον αυτοκράτορα Βασίλειο Β'
- ⇒ Τερματίστηκε όμως με τη συντριβή των Βουλγάρων στις μάχες Σπερχειού (997) και Κλειδίου (1014).
- ⇒ **Η Βουλγαρία υποτάχθηκε πλήρως (1018)** και οργανώθηκε σε δύο θέματα. Τα σύνορα του Βυζαντίου έφτασαν και πάλι στον Δούναβη.

γ. Οικονομικές συνέπειες των πολέμων

- 1) Οι κατακτήσεις του βυζαντινού στρατού και η επέκταση των βυζαντινών συνόρων ευνόησαν την άνθηση της οικονομίας. → νέα εδάφη, παραγωγικό δυναμικό και έσοδα προστέθηκαν στο κράτος.
- 2) Η διακοπή των αραβικών επιδρομών επέτρεψε την ειρηνική καλλιέργεια της γης.
- 3) Πολλαπλασιάστηκαν η παραγωγή και τα νομισματικά αποθέματα του Βυζαντινού Κράτους.
- 4) Ο πλούτος έφερε ευμάρεια και χλιδή.
- 5) Ενισχύθηκαν οι δυνατότητες και το διεθνές κύρος της αυτοκρατορίας.
- 6) Γεννήθηκαν αισθήματα αυτοπεποίθησης και περηφάνειας στους υπηκόους της αυτοκρατορίας.

6. Η ίδρυση, η εξέλιξη και ο εκχριστιανισμός του Ρωσικού Κράτους

α. Η διαμόρφωση του έθνους των Ρώσων

Βαράγγοι

- Οι Βάραγγοι, τους οποίους οι ανατολικοί Σλάβοι ονόμαζαν **Ρώς**, ήταν σκανδιναβικά φύλα που εμφανίστηκαν στο ιστορικό προσκήνιο τον 9ο αι.
- Συνδύαζαν εμπορικές με πειρατικές δραστηριότητες.
- Έγιναν γνωστοί στους λαούς της Δύσης με τα ονόματα **Βίκινγκς και Νορμανδοί**.
- Στο χώρο της σημερινής Ρωσίας αξιοποίησαν για εμπορικές δραστηριότητες **τους υδάτινους δρόμους** και ιδίως το δρόμο από τους Βαράγγους στους Έλληνες, μέσω του οποίου έφταναν στον Εύξεινο και τη Βασιλεύουσα

Γέννηση του ρωσικού έθνους

Οι Βάραγγοι ή Ρως αναμείχθηκαν με τους ανατολικούς Σλάβους → δημιούργησαν βαθμιαία ένα νέο λαό.

- Στο λαό αυτό οι Ρως έδωσαν το όνομα και την κρατική οργάνωση, που δεν είχαν τα σλαβικά φύλα.
- Οι Σλάβοι έδωσαν τη γλώσσα και τη λαϊκή βάση.

β. Ίδρυση κράτους-Σχέσεις με το Βυζάντιο

Στα μέσα του 9ου αι. σχηματίστηκε το πρώτο σημαντικό ρωσικό κράτος. Ήταν η **ηγεμονία του Κιέβου**, η οποία έλεγχε το δρόμο του ποταμού Ντον και έκανε εμπόριο με το Βυζάντιο και το Χαλιφάτο.

Σχέσεις με το Βυζάντιο

- Οι Ρώσοι επιχειρήσαν **δύο αποτυχημένες εκστρατείες** κατά της Κωνσταντινούπολης.
- Στη διάρκεια του 10ου αι. υπέγραψαν **δύο σημαντικές εμπορικές συνθήκες** με το Βυζάντιο (911 και 944). Οι συνθήκες αυτές επέτρεπαν στους Ρώσους να ταξιδεύουν και να εμπορεύονται στην Κωνσταντινούπολη.
- Οι έμποροι και οι διπλωμάτες που ταξίδευαν μεταξύ Κιέβου και Βυζαντίου ήταν **φορείς ιδεών και πεπιοθήσεων**.
- Οι εμπορικές σχέσεις των δύο κρατών προετοίμασαν **τον εκχριστιανισμό των Ρώσων** που άρχισε στα μέσα και ολοκληρώθηκε στα τέλη του 10ου αι.

γ. Εκχριστιανισμός Ρώσων

Κάλεσμα του Βλαδίμηρου από το βυζαντινό αυτοκράτορα

- Για να συντρίψει την εξέγερση της μικρασιατικής αριστοκρατίας, ο **αυτοκράτορας Βασίλειος Β'** ζήτησε τη βοήθεια **του ρώσου ηγεμόνα Βλαδίμηρου**, υποσχόμενος να του δώσει ως σύζυγο την αδελφή του Άννα.
- Το επικουρικό στρατιωτικό σώμα που έστειλαν οι Ρώσοι συνέτριψε την ανταρσία των βυζαντινών γαιοκτημόνων (δυνατών).
- Ο Βασίλειος λησμόνησε την υπόσχεσή του.
- Ο Βλαδίμηρος κατέλαβε τη Χερσώνα, ως αντίποινα.

Εκχριστιανισμός των Ρώσων

- Ο αυτοκράτορας Βασίλειος συναίνεσε στο γάμο, με την πρόσθετη προϋπόθεση ότι ο Βλαδίμηρος θα ασπάζοταν το Χριστιανισμό.
- Η νύφη ταξίδεψε στη Χερσώνα, όπου έγιναν η βάπτισή του Βλαδίμηρου και ο βασιλικός γάμος.
- Επακολούθησε η ομαδική βάπτισή των Ρώσων στα νερά του Δνειπέρου (989).

Σημασία του εκχριστιανισμού των Ρώσων

Με τον εκχριστιανισμό των Ρώσων

- α. Μια τεράστια έκταση εντάχθηκε στη σφαίρα επιρροής της Ορθοδοξίας και του βυζαντινού πολιτισμού.
- β. Η μεταβολή αυτή επηρέασε καθοριστικά τη νοοτροπία και τον πνευματικό και υλικό πολιτισμό των Ρώσων.
- γ. Οι εμπορικές ανταλλαγές με το Βυζάντιο εντατικοποιήθηκαν.
- δ. Αυξήθηκε κατά πολύ ο αριθμός των Βαράγγων και Ρώσων μισθοφόρων που υπηρετούσαν στην αυτοκρατορική φρουρά και το βυζαντινό στρατό.

7. Σχέσεις Βυζαντίου – Δύσης. Αγώνες για τη διατήρηση των ιταλικών κτήσεις (περιληπτικά)

- Ενίσχυση του ελληνικού πληθυσμού στις περιοχές της Ν. Ιταλίας και Σικελίας (κατά τον 7^ο και 8^ο αιώνα) εξαιτίας των σλαβικών επιδρομών στη βυζαντινή αυτοκρατορία.
- 10^{ος} αιώνας η Σικελία κατακτιέται από τους Άραβες → περισσότεροι ελληνικοί πληθυσμοί στη Ν. Ιταλία.
- Βυζαντινή Ν. Ιταλία → 3 θέματα (Λογγοβαρδίας, Καλαβρίας και Λουκανίας) {βλ. βιβλίο σελ 47.}
- Δυτική πολιτική Βυζαντινών
 - ο να διατηρήσουν τις ιταλικές τους κτήσεις και να τις επεκτείνουν
 - ο να αποκρούσουν τους Άραβες και
 - ο να κρατήσουν μακριά την απειλή των Γερμανών

Η πολιτική αυτή στηρίζεται άλλοτε σε συμμαχίες με ηγεμόνες της Δύσης για την απόκρουση των Αράβων, άλλοτε σε αμυντική τακτική, σε βοήθεια από τους τοπικούς πληθυσμούς.

- Το 962 στέφεται βασιλεύς της Ιταλίας ο γερμανός ηγεμόνας Όθων Α' (951) και το 962 στέφεται αυτοκράτωρ των Ρωμαίων από τον Πάπα στη Ρώμη.
 - ➔ πρόταση για ειρήνη και γάμο του γερμανού διαδόχου με βυζαντινή πριγκίπισσα με προίκα τις βυζαντινές κτήσεις της Ν. Ιταλίας. Ο Νικηφόρος Φωκάς απορρίπτει την πρόταση και ταπεινώνει τον Λιουππράνδο, πρεσβευτή του Όθωνα.
- Συνένωση των 3 θεμάτων της Ν. Ιταλίας σε κατεπανάτο της Ιταλίας (975) με έδρα το Μπάρι. (Ιωάννης Τζιμισκής) → μετριοπαθής πολιτική
- Νέες απειλές των ιταλικών βυζαντινών κτήσεων από τον Όθωνα Β' (τέλη 10^{ου} αιώνα) > ηττήθηκε από Άραβες σε ναυμαχία.
- Αποκατάσταση των σχέσεων γερμανικού και βυζαντινού κράτους.
- Μεγάλη επίδραση του βυζαντινού πολιτισμού στη Γερμανία, κυρίως στα χρόνια της Θεοφανώς (983-992), (ανιψιά του βυζαντινού αυτοκράτορα που είχε παντρευτεί τον Όθωνα Β')
- Βασίλειος Β' → αντιμετωπίζει τις εξωτερικές απειλές με τη βοήθεια των Βενετών και Πισατών → στους Βενετούς παραχώρησε εμπορικά προνόμια
- Μέσα 11^{ου} αιώνα μεγάλη η απειλή των Νορμανδών.

II. ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

1. Οι εξελίξεις στην οικονομία και την κοινωνία

Στα χρόνια της δυναστείας των Μακεδόνων

- ⇒ η δημογραφική εξέλιξη σταθεροποιήθηκε και
- ⇒ οι δείκτες της οικονομίας βελτιώθηκαν.
- ⇒ Η αστική οικονομία φαίνεται ότι αναπτύχθηκε περισσότερο από την οικονομία της υπαίθρου.

α. Οικονομία και κοινωνία της υπαίθρου

Οι γαιοκτήμονες-αριστοκράτες του ύστερου Ρωμαϊκού Κράτους φαίνεται ότι χάθηκαν κατά τις εχθρικές εισβολές του 7ου αι.

Στο μεταίχμιο από τον 8ο προς τον 9ο αι.

- άρχισε να σχηματίζεται μια νέα αριστοκρατία της γης (ή επαρχιακή),
- κοντά στην αριστοκρατία των αξιωμάτων (ή αστική).

Δυνατοί

Τον 8^ο -11^ο αιώνα διαμορφώνεται μία νέα βυζαντινή αριστοκρατία.

Οι δύο ομάδες της αριστοκρατίας συνήθιζαν να συνδέονται με επιγαμίες και συγχωνεύτηκαν σε ενιαία τάξη στα τέλη του 10ου αι. **Είναι οι δυνατοί.** Σ' αυτούς περιλαμβάνονταν οι πολιτικοί, οι στρατιωτικοί και οι θρησκευτικοί άρχοντες και οι διαχειριστές της κρατικής, της αυτοκρατορικής, της εκκλησιαστικής και μοναστικής περιουσίας.

Αγρότες

Οι αγροτικές μάζες, οι πένητες, αποτελούνταν από

- ελεύθερους γαιοκτήμονες,
- ακτήμονες γεωργούς που μίσθωναν γη για καλλιέργεια και
- παροίκους που ήταν δεμένοι με τη γη ή είχαν προσωπική εξάρτηση από τους κυρίους της

Στάση και τρόπος ζωής των Δυνατών

Από τις αρχές του 9ου αι. η αγροτική κοινότητα και οι ανεξάρτητοι αγρότες άρχιζαν να κινδυνεύουν τόσο από τη συνήθεια των μεγαλοκτηματιών να αποκτούν τα κτήματα των μικρομεσαίων γαιοκτημόνων με νόμιμους (αγορά ή κληροδοσία) ή και παράνομους τρόπους όσο και από τη φορολογική πίεση που ασκούσε το κράτος.

Τα μεγάλα κτήματα δεν ήταν ενιαία, αλλά αποτελούνταν από πολυάριθμες διάσπαρτες εκτάσεις, **τα χωρία ή προάστεια** που καλλιεργούσαν ελεύθεροι ενοικιαστές ή πάροικοι. Με τα έσοδα από τα κτήματά τους και με τους μισθούς που έπαιρναν από το κράτος ως αξιωματούχοι, οι ευγενείς ζούσαν ζωή γεμάτη χλιδή. Από την άλλη μεριά ήταν απρόθυμοι να δαπανήσουν χρήματα, για να βελτιώσουν τις εγκαταστάσεις των υποστατικών τους και τα μέσα και τις τεχνικές της παραγωγής.

➔ Η αγροτική παραγωγή στο Βυζάντιο παραμένει στάσιμη και ευάλωτη στις κρίσεις που άρχισαν να εκδηλώνονται στα μέσα του 11ου αι.

2. Η νομοθεσία της Μακεδονικής Δυναστείας και η σύγκρουση της με τους «δυνατούς»

α. Η νομοθετική δραστηριότητα

Οι αυτοκράτορες της δυναστείας των Μακεδόνων, με στόχο

- ο την εύρυθμη τη λειτουργία της διοίκησης και
- ο την επίλυση επειγόντων κοινωνικών προβλημάτων,
- ➔ αναθεωρούν τη νομοθεσία των Ισαύρων και εκδίδουν νόμους προσαρμοσμένους στις οικονομικές και κοινωνικές συνθήκες της εποχής τους.

Πολύ έντονη ήταν η νομοθετική δραστηριότητα στα χρόνια των δύο πρώτων Μακεδόνων. Εκδόθηκαν οι ακόλουθες συλλογές ή μεμονωμένοι νόμοι:

- 1) **Πρόχειρος Νόμος**: εύχρηστο απάνθισμα νόμων που αντικατέστησε την Εκλογή, νομική συλλογή των Ισαύρων.
- 2) **Επαναγωγή**: εισαγωγή στον Πρόχειρο Νόμο που καθόριζε με ακρίβεια τις αρμοδιότητες του αυτοκράτορα και του πατριάρχη.
- 3) **Βασιλικά**: συλλογή νόμων, η οποία αντλεί κυρίως από τις νομικές συλλογές του Ιουστινιανού (60 βιβλία).
- 4) **Επαρχικόν Βιβλίον**: διατάξεις που ρύθμιζαν τη λειτουργία των συντεχνιών της Κωνσταντινούπολης.
- 5) **Νεαρές**: νέοι νόμοι που απέβλεπαν κυρίως στον περιορισμό της μεγάλης γαιοκτησίας.

β. Νόμοι και αγώνας κατά των δυνατών

Οι δυνατοί επιδίωκαν

- ⇒ να ιδιοποιηθούν τη γη των φτωχών,
- ⇒ να αποσπάσουν προνόμια και
- ⇒ να κατακτήσουν την πολιτική εξουσία.

Το Βυζαντινό Κράτος δεν μπορούσε να ανεχθεί αυτές τις επιδιώξεις.

- Οι ελεύθεροι αγρότες υπηρετούσαν στους στρατούς των θεμάτων,
- πλήρωναν φόρους που αποτελούσαν την κύρια πηγή κρατικών εσόδων.

Η άμυνα και η οικονομία του Βυζαντίου ήταν αδιανόητα χωρίς τη μικρή και μεσαία αγροτική ιδιοκτησία. Γι' αυτό επί 80 ολόκληρα χρόνια (922-1002) οι αυτοκράτορες προσπάθησαν με τις Νεαρές τους να προστατεύσουν την αγροτική κοινότητα και τους ελεύθερους καλλιεργητές από τις καταχρήσεις των δυνατών.

Με τους νόμους αυτούς οι Μακεδόνες αυτοκράτορες επέβαλαν ή επέτυχαν τα εξής:

- ➔ Να προτιμώνται ως αγοραστές οι γείτονες και οι συγγενείς, όταν πουλιόταν ένα κομμάτι κοινοτικής γης.
- ➔ Να αποδίδονται τα χωράφια που είχαν σφετεριστεί οι δυνατοί στους προηγούμενους φτωχούς ιδιοκτήτες τους χωρίς αποζημίωση.
- ➔ Να απαγορεύεται η πώληση και η αγορά στρατιωτικών κτημάτων. Όποιος διέθετε τέτοια κτήματα ήταν υποχρεωμένος να στρατεύεται.
- ➔ Να περιοριστεί η αύξηση της εκκλησιαστικής περιουσίας, και
- ➔ Να πληρώνουν οι δυνατοί τους φόρους των φτωχών του χωριού (1002), μια υποχρέωση που βάραινε παλιότερα την κοινότητα συλλογικά (αλληλέγγυον).

I. Η ΕΞΑΣΘΕΝΗΣΗ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ ΚΑΙ ΤΟ ΣΧΙΣΜΑ ΜΕ ΤΗ ΔΥΣΗ

1. Η κρίση και οι απώλειες της αυτοκρατορίας κατά τον 11ο αιώνα (1025-1081)

α. Η εσωτερική κρίση

Στις αρχές του 11^{ου} αιώνα (όταν πέθανε ο αυτοκράτορας Βασίλειος Β΄ το 1025 μ.Χ), το Βυζάντιο

- ➔ είχε θριαμβεύσει στα πεδία των μαχών και
- ➔ είχε εξελιχθεί σε παγκόσμια δύναμη με ευρύτατο διεθνή ρόλο.

Δημιουργήθηκε η ψευδαίσθηση ότι είχε εξασφαλιστεί αδιατάρακτη και διαρκής ειρήνη.

ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ

Η βυζαντινή κυβέρνηση

- Πήρε μέτρα αποστρατιωτικοποίησης
 - παραμέλησε το στόλο,
 - διέλυσε σταδιακά τα θέματα και τους θεματικούς στρατούς,
 - αντικατέστησε την υποχρεωτική στρατιωτική θητεία μ' ένα φόρο που χρησιμοποιήθηκε για τη στρατολογία ξένων μισθοφόρων και
 - χρησιμοποίησε πολλούς ξένους σε ανώτερες θέσεις.
- Επέβαλε νέους φόρους
- Προκλήθηκαν ταραχές και εξεγέρσεις των επαρχιακών αγροτικών πληθυσμών
- Προέκυψαν οικονομικά προβλήματα
- Εκδηλώθηκε πολιτική αστάθεια γύρω στα 1060

Η αυτοκρατορία είχε περιέλθει σε γενικευμένη κρίση.

β. Οι στρατιωτικές αποτυχίες

Την ίδια περίοδο νέοι εχθροί άρχισαν να απειλούν την εδαφική ακεραιότητα του κράτους.

- Στην Ανατολή, εμφανίστηκαν οι **Σελτζούκοι**,
 - τουρκικό φύλο

Στη μάχη του Ματζικέρτ, κοντά στη λίμνη Βαν της Αρμενίας (1071), συνέτριψε τα μισθοφορικά στρατεύματα του Βυζαντίου.

Η έλλειψη οπλισμού, πειθαρχίας και ηθικού ήταν οι κυριότεροι παράγοντες της ήττας.

- Στη Δύση εξαπλώνονται με ταχύτητα οι σκανδιναβικής καταγωγής **Νορμανδοί**

Αφαίρεσαν από το Βυζάντιο τις ιταλικές του κτήσεις. Το 1071 έπεσε στα χέρια τους το τελευταίο βυζαντινό οχυρό της Ιταλίας, η πόλη Μπάρι, στις ακτές της Αδριατικής.

Το γεγονός αυτό σήμανε το τέλος της Βυζαντινής Ιταλίας.

- Επικίνδυνοι αντίπαλοι αποδείχτηκαν και οι Ούγγροι και οι Σέρβοι στα βόρεια σύνορα του κράτους.

Συνολικά τα χρόνια, που μεσολαβούν ανάμεσα στο θάνατο του Βασιλείου Β΄ και την άνοδο στο θρόνο της δυναστείας των Κομνηνών, αποτελούν **μια κρίσιμη και μεταβατική περίοδο, μια φάση στασιμότητας και υποχώρησης της βυζαντινής δύναμης.**

2. Οι Κομνηνοί και η μερική αναδιοργάνωση της αυτοκρατορίας

α. Κατάσταση της αυτοκρατορίας

Όταν ο Αλέξιος Α΄ (1081-1118), ο ιδρυτής της δυναστείας των Κομνηνών, ανήλθε στον θρόνο, το Βυζάντιο δεχόταν επίθεση και κινδύνευε σε όλα τα μέτωπα.

β. Εσωτερική πολιτική

Θεσμός της πρόνοιας

Στο εσωτερικό οι Κομνηνοί στηρίχτηκαν στους **ευγενείς** εφαρμόζοντας το θεσμό της **Πρόνοιας**. Παραχωρούσαν δηλαδή, ισόβια, αγροκτήματα και φορολογικά έσοδα στους ευγενείς, με αντάλλαγμα την παροχή στρατιωτικών υπηρεσιών. Οι ευγενείς αυτοί ονομάστηκαν **προνοιάριοι** ή **στρατιώτες** και έγιναν η άρχουσα τάξη, ενώ οι απλοί αγρότες βυθίστηκαν στην αθλιότητα.

γ. Εξωτερικές επιτυχίες

Ο Αλέξιος Α΄

➔ Στη **Μ. Ασία** εκμεταλλεύτηκε επιδέξια τις επιχειρήσεις των σταυροφόρων και, βασιζόμενος στις συμφωνίες που υπέγραψε με τους αρχηγούς τους στην Κωνσταντινούπολη,

- ο ανέκτησε τη δυτική Μ. Ασία που περιλάμβανε σημαντικές πόλεις (Νίκαια, Σμύρνη, Έφεσος, Σάρδεις).

➔ Στα Βαλκάνια ο αυτοκράτορας πέτυχε με τη διπλωματία και τον πόλεμο να απαλλαγεί από τις επιδρομές των Πατζινακών και των Κουμάνων.

Ο Ιωάννης Κομνηνός (1118-1143)

➔ κατέκτησε διάφορα ξένα κρατίδια στη Μ. Ασία και έφτασε ως τη συριακή Αντιόχεια.

➔ Στα Βαλκάνια επέβαλε την κυριαρχία του στους Σέρβους και

➔ προσπάθησε να θέσει υπό βυζαντινή κηδεμονία το Ουγγρικό Βασίλειο που αποτελούσε μια αναδυόμενη δύναμη.

Ο Μανουήλ Α΄ Κομνηνός (1143-1180),

➔ καινοτομώντας ακολούθησε φιλοδυτική εσωτερική πολιτική και στηρίχθηκε στις υπηρεσίες των Λατίνων.

➔ Στην εξωτερική πολιτική συνήψε ειρήνη με τους Ούγγρους,

➔ κυριάρχησε στα βορειοδυτικά Βαλκάνια και ταπείνωσε τους Σέρβους.

➔ Επίσης συνέχισε τις εκστρατείες του πατέρα του κατά των σελτζουκικών κήσεων στη Μ. Ασία.

δ. Η στρατιωτική κατάρρευση

Μυριοκέφαλο της Φρυγίας

Η εμπλοκή του όμως στο ιταλικό μέτωπο ενθάρρυνε το σουλτάνο των Σελτζούκων να ανανεώσει τις επιθέσεις του κατά των εδαφών του Βυζαντίου. Ο βυζαντινός στρατός δεν μπόρεσε να ανακόψει την πρόοδο των Τούρκων και στο Μυριοκέφαλο της Φρυγίας (1176) σχεδόν εξολοθρεύτηκε. Ο ίδιος ο Μανουήλ συνέκρινε την ήττα αυτή με την καταστροφή που είχε υποστεί το Βυζάντιο πριν από 105 χρόνια στο Ματζικέρτ.

Συνέπειες της ήττας στο Μυριοκέφαλο

- Η νίκη αυτή παγίωσε τη θέση των Τούρκων και επηρέασε καθοριστικά τη φυσιογνωμία της Μ. Ασίας.
- Οι καταλήψεις πόλεων,
- οι σφαγές
- η φυγή των χριστιανών στις γειτονικές χώρες,
- οι συνέπειες της πείνας και της πανούκλας,
 - ➔ επέφεραν τον εξισλαμισμό (δηλαδή τη μεταστροφή στο Ισλάμ) των μικρασιατικών επαρχιών που άλλοτε αποτελούσαν τους πνεύμονες του Βυζαντινού Κράτους

3. Η ενετική οικονομική διείσδυση και το σχίσμα των Εκκλησιών

α. Εμπορικά προνόμια στους Βενετούς

Συμφωνία Αλέξιου Α' με Βενετούς και ανταλλάγματα

Για να αποκρούσει τους Νορμανδούς της Ιταλίας που είχαν αποβιβαστεί στα παράλια της Ηπείρου και ήταν έτοιμοι να βαδίσουν κατά της βυζαντινής πρωτεύουσας, ο Αλέξιος Α' ζήτησε τη συνδρομή των Βενετών. Με τη βοήθεια του πανίσχυρου βενετικού στόλου, το Βυζάντιο κατανίκησε τους Νορμανδούς.

Για να ανταμείψει τους συμμάχους του, ο Αλέξιος Α' τους έδωσε, με **το χρυσόβουλο** (δηλ. επίσημη έγγραφη συμφωνία, υπογεγραμμένη από τον αυτοκράτορα και σφραγισμένη με τη χρυσή του βούλα) του 1082, τα ακόλουθα προνόμια:

- α. Παραχώρησε **τίπλους και χρηματικές χορηγίες** στους κοσμικούς και εκκλησιαστικούς άρχοντες της Βενετίας.
- β. Παραχώρησε στους εμπόρους της Βενετίας **σκάλες** (δηλ. αποβάθρες) και εμπορικά καταστήματα στην προκουμαία της πρωτεύουσας.
- γ. Επέτρεψε στους Βενετούς **να εμπορεύονται ελεύθερα** και χωρίς να πληρώνουν δασμούς σε όλα τα σημαντικά βυζαντινά λιμάνια.
- δ. Με τη διμερή αυτή συνθήκη το Βυζάντιο παραιτήθηκε εκούσια από τα φορολογικά, ναυτιλιακά και οικονομικά δικαιώματά του, τα οποία τώρα δόθηκαν στους Βενετούς ως προνόμια.

Συνέπειες του χρυσόβουλου

Έτσι οι Βενετοί διείσδυσαν οικονομικά και ίδρυσαν μια πανίσχυρη αποικιακή αυτοκρατορία στην Ανατολή, ενώ το Βυζάντιο έχασε το ρόλο του μεσάζοντα μεταξύ Αράβων και Δυτ. Ευρώπης και την κυρίαρχη θέση του στο εμπόριο της Μεσογείου.

Αντιδράσεις αυτοκρατόρων

Οι αυτοκράτορες επιχείρησαν αργότερα να αντιδράσουν

- ➔ δημεύοντας τις περιουσίες Βενετών ή
- ➔ υποκινώντας βιαιότητες του πληθυσμού της πρωτεύουσας εναντίον τους ή
- ➔ παραχωρώντας προνόμια και στις άλλες ιταλικές ναυτικές πόλεις (Πίζα και Γένουα).
 - Το τελευταίο μέτρο εφαρμόστηκε κυρίως από τον Μανουήλ Κομνηνό, ο οποίος πέτυχε να διχάσει τους αντιπάλους του και να παρέμβει στρατιωτικά στην Ιταλία, επαναφέροντας στη ζωή τη φιλόδοξη πολιτική του Ιουστινιανού Α'.

β. Το Σχίσμα των δύο Εκκλησιών

Το Σχίσμα των δύο Εκκλησιών συνέβη στα χρόνια του Κωνσταντίνου Θ' (1054) και πρόκειται για την οριστική ρήξη στις σχέσεις των δύο Εκκλησιών, της Ανατολικής και Δυτικής που βασιζόταν στην παλιά αντιπαράθεση Ανατολής-Δύσης, ουσιαστικά για το ζήτημα της κυριαρχίας επί της χριστιανικής οικουμένης. Οι σχέσεις μεταξύ των πατριαρχείων Ρώμης και Κωνσταντινούπολης, με το οποίο συμπαρατάχτηκαν τα πατριαρχεία Αντιοχείας, Ιεροσολύμων και Αλεξανδρείας, διακόπηκαν πλήρως.

Το γεγονός αυτό είναι γνωστό ως και έγινε υπό τις ακόλουθες συνθήκες:

Παπική πρεσβεία με αρχηγό τον καρδινάλιο Ουμβέρτο επισκέφτηκε την Κωνσταντινούπολη, για να συζητήσει με τον πατριάρχη Μιχαήλ Κηρουάριο την επίλυση των λειτουργικών και δογματικών διαφορών που υπήρχαν ανάμεσα στα δύο πατριαρχεία.

Συνέπειες του σχίσματος

- α. Οι διαφορές δεν ήταν αγεφύρωτες, αλλά η αλαζονεία των διαπραγματευτών οδήγησε σε οριστική ρήξη μεταξύ των δύο πατριαρχείων, τα οποία στο εξής αντιπροσωπεύουν δύο χωριστές χριστιανικές εκκλησίες (την Ορθόδοξη και τη Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία).
- β. Η εξέλιξη αυτή προκάλεσε μεγάλη αντιπαλότητα και μίσος μεταξύ Ανατολής και Δύσης.
- γ. Οι σύγχρονοι δεν αντιλήφθηκαν τη σημασία των γεγονότων που ωστόσο έμελλαν να έχουν ανυπολόγιστες επιπτώσεις στις τύχες της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας.

II. ΟΙ ΣΤΑΥΡΟΦΟΡΙΕΣ ΚΑΙ ΟΙ ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ ΤΟΥΣ ΓΙΑ ΤΟ ΒΥΖΑΝΤΙΟ

1. Οι σταυροφορίες και η πρώτη άλωση της Πόλης

α. Ορισμός και παράγοντες

Οι σταυροφορίες ήταν «ιερές» εκστρατείες που εκδηλώθηκαν στη Δύση από τον 11ο αι. μέχρι και το 13ο αιώνα.

Οργανώθηκαν με πρωτοβουλία των παπών και άλλων χριστιανών ηγεμόνων και είχαν στόχο την απελευθέρωση του Παναγίου Τάφου και των Αγίων Τόπων που είχαν κατακτήσει οι Σελτζούκοι (1077).

Παράγοντες

1. Η φημολογία για τις ωμότητες Αράβων και Τούρκων κατά των προσκυνητών
2. Τα οικονομικά προβλήματα της Δύσης
3. Το κάλεσμα για βοήθεια που απηύθυνε ο αυτοκράτορας Αλέξιος Α΄ Κομνηνός στους ηγεμόνες της.
4. Η απόκτηση πλούτου και νέων εδαφών από τους αριστοκράτες της Δυτικής Ευρώπης.
5. Η παρακμή της βυζαντινής αυτοκρατορίας και του αραβοϊσλαμικού κόσμου.
6. Η επιδίωξη των ναυτικών ιταλικών πόλεων να κυριαρχήσουν στο εμπόριο της Ανατολικής Μεσογείου.
7. Η προσπάθεια της καθολικής Εκκλησίας να υπερισχύσει των άλλων εκκλησιών.

β. Οι τρεις πρώτες σταυροφορίες

Η πρώτη σταυροφορία (1096-1099) κηρύχθηκε από τον πάπα Ουρβανό Β΄ στην Κλερμόν της Γαλλίας (1095).

Αίτια

- Τα οικονομικά προβλήματα (υπερπληθυσμός και έλλειψη γης)
- Κυρίως θρησκευτικοί λόγοι (ανάκτηση των Αγίων Τόπων και των ιερών χριστιανικών συμβόλων).

Διακρίνεται σε μια λαϊκή και μια φεουδαρχική σταυροφορία.

A. Οι ανοργάνωτες λαϊκές μάζες προηγήθηκαν, αλλά εξολοθρεύτηκαν από τους Τούρκους.

B. Ακολούθησε η εκστρατεία των φεουδαρχών που νίκησαν τους Τούρκους και έτσι ανέκτησαν και παραχώρησαν στο Βυζάντιο βάσει συμφωνίας τα εδάφη της δυτικής Μ. Ασίας.

Συνέπειες Α΄ Σταυροφορίας

- α. Οι φεουδάρχες ίδρυσαν μια σειρά από ηγεμονίες και αυτοτελή κρατίδια στη Συρία και την Παλαιστίνη.
- β. Οι στρατιώτες τους έδειξαν σ' όλη τη διάρκεια των συγκρούσεων μαχητικότητα μέχρις αυτοπαύσεως και γνήσιο θρησκευτικό πάθος.

Β΄ και Γ΄ Σταυροφορία

- Οι επόμενες δύο σταυροφορίες (12ος αι.) δεν στέφθηκαν από επιτυχία.
- Σημαντική για το Βυζάντιο ήταν η απώλεια της Κύπρου, έμμεση συνέπεια της τρίτης σταυροφορίας. Η μεγαλόνησος καταλήφθηκε από τον άγγλο βασιλιά Ριχάρδο Λεοντόκαρδο και παραδόθηκε στο φράγκο Γουίδο Λουζινιάν (1192). Έκτοτε το νησί παρέμεινε στην εξουσία των Δυτικών για τέσσερις σχεδόν αιώνες.

γ. Η τέταρτη σταυροφορία

- Στις σταυροφορίες που διαδέχτηκαν την πρώτη σταυροφορία υποχώρησαν βαθμιαία τα θρησκευτικά και κυριάρχησαν τα υλικά κίνητρα.
- Το αποκορύφωμα της εξέλιξης σημειώθηκε με την τέταρτη σταυροφορία.
 - ο Οι σταυροφόροι, αυτοί οι υποτιθέμενοι στρατιώτες του Χριστού, που είχαν αρχικό στόχο την Αίγυπτο και τη Συρία, παρεξέκλιναν από αυτόν και **κατέλαβαν την Κωνσταντινούπολη (1204)**.

III. ΑΝΑΣΥΣΤΑΣΗ ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ ΚΑΙ ΥΠΟΤΑΓΗ ΣΤΟΥΣ ΟΘΩΜΑΝΟΥΣ

1. Η διαμόρφωση της μεσαιωνικής ελληνικής βυζαντινής αυτοκρατορίας

α. Η αδυναμία του Βυζαντίου

Το Βυζαντινό Κράτος που ανασυστήθηκε από τον **Μιχαήλ Η'** γνώρισε, κυρίως χάρη στην ευφυή διπλωματία του αυτοκράτορα, μια τελευταία αναλαμπή που διήρκεσε **ως τα μέσα του 14ου αι.**

Προβλήματα του βυζαντινού κράτους

- Εμφύλιοι πόλεμοι
- Οικονομική κρίση
- Στρατιωτική κατάρρευση.
- Το νόμισμα υποτιμήθηκε.
- Βαριά φορολογία
- Εξαθλίωση
- Επανάστασεις του λαού και της μεσαιας τάξης κατά των ευγενών στη Θεσσαλονίκη και την Αδριανούπολη.

Ο Ανδρόνικος Β' (1282-1328) μείωσε τη δύναμη του στρατού και του στόλου και οι ξένοι μισθοφόροι κυριάρχησαν.

Η άλλοτε κραταιά αυτοκρατορία έγινε τώρα **μια αδύναμη αυτοκρατορία των Στενών**, που εύκολα καταλύθηκε από τους Οθωμανούς.

β. Οθωμανοί και οι κατακτήσεις τους

Χαρακτηριστικά Οθωμανών

- Οι Οθωμανοί ήταν μια τουρκική φυλή διαφορετική από τους Σελτζούκους.
- Ήταν Ασιάτες νομάδες που μετανάστευσαν σε μια περιοχή κοντά στην Προύσα.
- Οι Οθωμανοί οργανώθηκαν αρχικά από το σουλτάνο (ηγεμόνα) Οθμάν ή Οσμάν, στον οποίο οφείλουν και το όνομά τους.

Οργάνωση και επέκταση των Οθωμανών

- Εκμεταλλεύτηκαν την κατάργηση των βυζαντινών ακριτών μετά το 1261.
- Αξιοποίησαν τον ισλαμικό θεσμό **των γαζήδων** (δηλ. των φανατικών μαχητών του Ισλάμ), για να αποκλείσουν και να εξαναγκάσουν, μετά από μακρόχρονη πολιορκία, τις ελληνικές πόλεις σε παράδοση.
- Κατέκτησαν βαθμιαία όλη τη Μ. Ασία.
- Ενίσχυσαν το στρατός τους με τη στρατολόγηση των χριστιανοπαίδων (ονομάστηκε **παιδομάζωμα**) και τη συγκρότηση του επίλεκτου τάγματος **των γενισάρων** («νέος στρατός»).
- Στα μέσα του 14ου αι. οι Οθωμανοί πέρασαν στην Ευρώπη
 - ο Κατέκτησαν **την οχυρή Καλλίπολη (1354)**.
 - ο Οι διαιρεμένοι βαλκανικοί λαοί υπέκυψαν μπροστά στις υπέρτερες δυνάμεις των Οθωμανών.
 - ο **Στη μάχη του Κοσσυφοπεδίου (1389)** οι Σέρβοι νικήθηκαν και αναγνώρισαν την οθωμανική επικυριαρχία.

γ. Προσπάθειες ανάσχεσης των Οθωμανών

- Στις αρχές του 15ου αι. οι Μογγόλοι εισέβαλαν στη Μ. Ασία και κατανίκησαν το σουλτάνο Βαγιαζίτ **στη μάχη της Άγκυρας (1402)**.
- Η ήττα προκάλεσε βαθιά κρίση στο Οθωμανικό Κράτος και έδωσε παράταση ζωής στο ετοιμόρροπο Βυζάντιο.
- Κατά τον τελευταίο αιώνα (μέσα 14^{ου} – αρχές 15^{ου} αι.) πριν την Άλωση **οι βυζαντινοί αυτοκράτορες Ιωάννης Ε' (1369-71), Μανουήλ Β' (1399-1402) και Ιωάννης Η'** ταξίδεψαν για βοήθεια στη Δύση.

Σύνοδος της Φερράρας - Φλωρεντίας

Ο Ιωάννης Η' ανανέωσε στη σύνοδο της Φερράρας-Φλωρεντίας **την «ένωση»**, δηλ. την υποταγή της Ορθόδοξης στη Ρωμαϊκή Εκκλησία (1438-9), που είχε πρώτος αποδεχτεί ο Μιχαήλ Η' στη σύνοδο της Λυών (1274).

Η υποχώρηση αυτή, που δεν έγινε δεκτή από το λαό, αποδείχτηκε μάταιη, καθώς το Βυζάντιο έμεινε απροστάτευτο στα κατακτητικά σχέδια των Οθωμανών.

2. Η Άλωση της Πόλης

α. Πολιορκία και άλωση της Πόλης

Επάνοδος των Οθωμανών

- Μετά τη μάχη της Άγκυρας η Οθωμανική Αυτοκρατορία βυθίστηκε στην αναρχία.
- **Ο σουλτάνος Μουράτ Β'** (1421-51) επανέφερε την τάξη σ' αυτή.
- Ανανέωσε την επιθετικότητά της
 - ο κατέλαβε τα Γιάννενα και τη Θεσσαλονίκη (1430)
 - ο κατανίκησε ένα σταυροφορικό στρατό στη Βάρνα (1444).
 - ο προετοίμασε την πολιορκία της Πόλης, την οποία διεξήγαγε με επιτυχία ο **διάδοχος του Μωάμεθ Β' Πορθητής** (1451-81).

Πολιορκία της Κωνσταντινούπολης

- Ο Μωάμεθ, πριν την πολιορκία, έχτισε στην ευρωπαϊκή ακτή του Βοσπόρου το φρούριο της Ρούμελης, για να εμποδίσει τον επισιτισμό της Πόλης από τον Εύξεινο.
- Η πολιορκία κράτησε 54 μέρες (6 Απριλίου 29 Μαΐου 1453).
- Ο γενναίος αυτοκράτορας Κωνσταντίνος ΙΑ' διέθετε ελάχιστες δυνάμεις.
- Η υπεροχή των Τούρκων σε στρατιώτες και οπλισμό ήταν συντριπτική.

Άλωση της Κωνσταντινούπολης

- Οι Βυζαντινοί, αβοήθητοι από τα χριστιανικά κράτη, αγωνίστηκαν ηρωικά, αλλά ο αγώνας ήταν άνιστος.
- Η τελική έφοδος έγινε τη νύχτα της 29ης Μαΐου. Κατόπιν σφοδρού βομβαρδισμού και συνεχών επιθέσεων οι γενίτσαροι πέρασαν από τα ρήγματα των τειχών και έγιναν κύριοι της Πόλης.
- Ο αυτοκράτορας έπεσε στο πεδίο της μάχης, κυκλωμένος από τους εισβολείς.
- Η Πόλη παραδόθηκε στους μαχητές, όπως προέβλεπε ο θρησκευτικός νόμος.
- Οι σφαγές και η λεηλασία διήρκεσαν τρεις ολόκληρες μέρες.
- Από την πρώτη κιόλας μέρα ο Μωάμεθ μπήκε με πομπή στην κατακτημένη πόλη, προσευχήθηκε στην Αγία Σοφία και ανήγγειλε ότι εφεξής πρωτεύουσά του θα είναι η Πόλη.

β. Οι συνέπειες

- 1) Η βυζαντινή αυτοκρατορία **διαλύθηκε**.
- 2) **Τραυματίστηκε η περηφάνεια** των Ελλήνων που θρήνησαν τη μεγάλη συμφορά σε όλους τους τόνους.
- 3) Άρχισε σταδιακά να διαμορφώνεται η **ελπίδα της Ανάστασης του Γένους**.
- 4) **Το πνεύμα του Βυζαντίου μεταφέρθηκε** από τους λογίους του στη Δύση.
- 5) Οι Οθωμανοί **έκλεισαν τους δρόμους** της Ανατολής, ωθώντας τους Ευρωπαίους στις μεγάλες γεωγραφικές ανακαλύψεις.

γ. Η βυζαντινή πνευματική κληρονομιά

- Η βυζαντινή ιδεολογία επηρέασε **έντονα την ιδεολογία του Μοσχοβίτικου Κράτους**.
 - ⇒ Οι Ρώσοι θεώρησαν ότι ήταν οι μοναδικοί κληρονόμοι της βυζαντινής πνευματικής και πολιτικής παράδοσης και διατύπωσαν στις αρχές του 16ου αι. τη θεωρία ότι η Μόσχα ήταν η Τρίτη Ρώμη, η πόλη που έμελλε να ανασυστήσει τη Βυζαντινή Αυτοκρατορία.

ΙΣΤΟΡΙΑ Β' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

- Οι ορθόδοξοι βαλκανικοί λαοί επηρεάστηκαν βαθιά από το βυζαντινό πολιτισμό.
- Η Ορθοδοξία συνέβαλε στη διατήρηση της πνευματικής τους ταυτότητας στα χρόνια της Τουρκοκρατίας.
- Η συνεισφορά του Βυζαντίου στον ευρωπαϊκό και παγκόσμιο πολιτισμό ήταν πολύ σημαντική.
 - 1) Η αυτοκρατορία **διέσωσε τον ευρωπαϊκό πολιτισμό** από την απειλή των αραβικών κατακτήσεων κατά τον 7ο και 8ο αι.
 - 2) **Ανέπτυξε μια μεγάλη και πρωτότυπη τέχνη** που επηρέασε Ανατολή και Δύση. Εκτός του ορθόδοξου σλαβικού κόσμου, χαρακτηριστικά παραδείγματα αποτελούν η ιταλική προαναγεννησιακή τέχνη και η οθωμανική αρχιτεκτονική.
 - 3) Το Βυζάντιο **διαφύλαξε, καλλιέργησε και μετέδωσε στην Ευρώπη την κλασική κληρονομιά**, στην οποία ανήκει και η ρωμαϊκή νομική παράδοση.
 - 4) **Ανέπτυξε νέα γραμματειακά είδη** (όπως τη χρονογραφία και τη λειτουργική ποίηση) και **τις θετικές επιστήμες** (όπως την αστρονομία και τα μαθηματικά)
 - 5) **Τελειοποίησε την οργάνωση των κρατικών υπηρεσιών**, από την οποία επηρεάστηκαν το Χαλιφάτο, τα μεσαιωνικά βαλκανικά κράτη, η Ρωσία και το Οθωμανικό Κράτος.
 - 6) **Συνέβαλε επίσης στη διαμόρφωση της θρησκευτικής μουσικής, του μονασισμού, των ουμανιστικών ή ανθρωπιστικών σπουδών** και άλλων εκφάνσεων του πολιτισμού στη δυτική Ευρώπη.

2. Ο Καρλομάγνος και η εποχή του

α. Η αυτοκρατορία

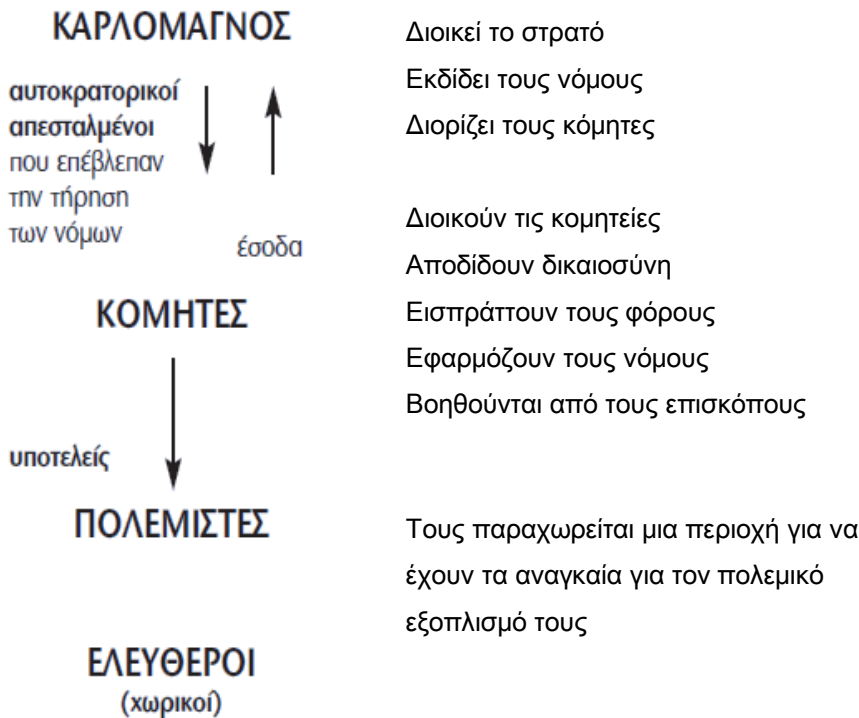
Ο Καρλομάγνος (768-814), διάδοχος του Πιπίνου του Βραχύ, με συνεχείς πολέμους κατόρθωσε να επεκτείνει το Φραγκικό Βασίλειο και να δημιουργήσει ένα πανίσχυρο χριστιανικό κράτος.

Στέψη του Καρλομάγνου

- ⇒ Την ημέρα των Χριστουγέννων του έτους 800 στέφθηκε στη Ρώμη από τον πάπα αυτοκράτορας του Ρωμαϊκού Κράτους.
- ⇒ Το γεγονός αυτό υπήρξε αφετηρία διαμάχης μεταξύ της Δύσης και της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας, γιατί οι Βυζαντινοί θεωρούσαν τον αυτοκράτορά τους ως τον μοναδικό κληρονόμο και συνεχιστή της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας.

Το κράτος του Καρλομάγνου

- α. Ο Καρλομάγνος όρισε ως έδρα του την Αιξ- Λα-Σαπέλ (Ακυίσγρανο, σημερινό Άαχεν), που αναδείχθηκε σε διοικητικό και πολιτιστικό κέντρο της αυτοκρατορίας.
- β. Οργάνωσε τους πολιτικούς και διοικητικούς θεσμούς του βασιλείου, για να ασκεί τον έλεγχο ενός τόσο εκτεταμένου κράτους, αξιοποιώντας τη ρωμαϊκή παράδοση αλλά και τα γερμανικά έθιμα.
- γ. Αποκατέστησε την τάξη και οργάνωσε το κράτος του

- δ. Βοήθησε στην οικονομική ανάκαμψη τους κρατους με την αύξηση της αγροτικής παραγωγής και την αναθέρμανση του εμπορίου.

ΙΣΤΟΡΙΑ Β' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

Διάλυση του κράτους του Καρλομάγνου – Συνθήκη του Βερντέν

Μετά το θάνατο του Καρλομάγνου η ενότητα του Φραγκικού Κράτους άρχισε να κλονίζεται και οι διάδοχοι του διένειμαν μεταξύ τους την αυτοκρατορική κληρονομιά με τη **Συνθήκη του Βερντέν (843)**.

Συγκεκριμένα, η αυτοκρατορία διαιρέθηκε σε τρία τμήματα που αντιστοιχούσαν

- ⇒ περίπου στη σημερινή Γερμανία,
- ⇒ στη σημερινή Γαλλία και
- ⇒ στα εδάφη που περιλαμβάνουν το σημερινό Βέλγιο, την Ελβετία και την κεντρική Ιταλία, ως τη Ρώμη.

Η συνθήκη αυτή, που χώρισε την Ευρώπη για πρώτη φορά γλωσσικά, αποτέλεσε την απαρχή της δημιουργίας της νεότερης Ευρώπης.

Εισβολές στην Ευρώπη

Την ίδια εποχή, που οι κληρονόμοι του Καρλομάγνου συγκρούονται μεταξύ τους για την κληρονομιά, η Ευρώπη δέχεται νέες εισβολές.

- Από το νότο **οι Σαρακηνοί** (μουσουλμάνοι της Αφρικής και της Ισπανίας) επιτίθενται στα παράλια της Μεσογείου
- Από τα ανατολικά **οι Μαγυάροι (Ούγγροι)** εξαπολύουν επιδρομές σε μεγάλο τμήματα της δυτικής Ευρώπης.
- Από τις Σκανδιναβικές Χώρες φτάνουν **οι Νορμανδοί ή Βίκινγκς** που αναστατώνουν την Ευρώπη με αιφνίδιες επιδρομές και εγκαθίστανται στα εδάφη της.

β. Η Καρολίδεια Αναγέννηση

Η βασιλεία του Καρλομάγνου και των διαδόχων του συνδέεται με μια σημαντική άνθηση των γραμμάτων και των τεχνών, που ονομάζεται **Καρολίδεια Αναγέννηση**.

Γράμματα

- α. Η οργάνωση του κράτους απαιτούσε την ύπαρξη ικανών στελεχών που θα πλαισίωναν το διοικητικό μηχανισμό, δηλ. γραφείων, αντιγραφείων και δασκάλων.
- β. Φορείς αυτής της δραστηριότητας ήταν οι κληρικοί, γεγονός που εξηγεί **τις εκκλησιαστικές μεταρρυθμίσεις** του Καρλομάγνου καθώς και **τις προσπάθειες για βελτίωση του μορφωτικού επιπέδου του κλήρου**.
- γ. Για το σκοπό αυτό προσκλήθηκαν διάσημοι λόγιοι και δάσκαλοι από την Ιρλανδία και την Αγγλία στο αυτοκρατορικό ανάκτορο της Αιξ - λα- Σαπέλ, που αναδείχθηκε **σε πραγματικό πολιτιστικό κέντρο**.
- δ. Στη νεοσύστατη Ανακτορική Ακαδημία και στα μοναστήρια δόθηκε ιδιαίτερη έμφαση στην αντιγραφή βιβλίων και καθιερώθηκε μια γραφή με ευανάγνωστα πεζά γράμματα, που ονομάστηκε **καρολίδεια γραφή**.
- ε. Ο αυτοκράτορας αποβλέποντας σε μια γενικότερη πνευματική ανανέωση, διέταξε **να λειτουργούν σχολεία σε κάθε επισκοπή και μοναστήρι**. Στα σχολεία αυτά διδάσκονταν εκτός από γραφή και ανάγνωση, γραμματική, ρητορική, αριθμητική και άλλα μαθήματα.

Τέχνες

- Μεγάλη ανάπτυξη γνώρισαν και οι τέχνες με σαφείς βυζαντινές επιδράσεις.
- Η αρχιτεκτονική, η γλυπτική, η ζωγραφική, η μικροτεχνία και η μικρογραφία χειρογράφων αυτής της περιόδου μας άφησαν εξαιρετά αντιπροσωπευτικά έργα.

3. Η φεουδαρχία στη Δυτική Ευρώπη

Τα χαρακτηριστικά της φεουδαρχίας

Βαθμιαία διαμορφώθηκε μια νέα κοινωνική πραγματικότητα, η φεουδαρχική κοινωνία.

Δεσμοί υποτέλειας

- Οι διάφορες κοινωνικές ομάδες (ελεύθερων ανθρώπων) συνδέθηκαν μεταξύ τους **με δεσμούς αλυσιδωτής εξάρτησης**.
- Οι ιεραρχικά ανώτεροι άρχοντες παραχωρούσαν σε άλλους ευνοούμενους υποτελείς (βασάλους) γαίες, δηλ. εκτάσεις γης (φέουδα) και απαιτούσαν ως αντάλλαγμα πίστη, υποταγή και παροχή ορισμένων υπηρεσιών.
- Οι άρχοντες με τη σειρά τους είχαν την υποχρέωση να παρέχουν στους υποτελείς προστασία και κάθε είδους βοήθεια.
- Από τη λέξη φέουδο το κοινωνικό σύστημα ονομάστηκε φεουδαρχία και οι άρχοντες αποκλήθηκαν φεουδάρχες.

Τελετή περιβολής

- 1) Η σχέση αυτή μεταξύ άρχοντα και υποτελους πήρε βαθμηδόν επίσημο χαρακτήρα και οδήγησε στη διαμόρφωση μιας ειδικής τελετής, **της τελετής της περιβολής**.
- 2) Μετά από αυτή άρχιζε να ισχύει **το φεουδαρχικό συμβόλαιο** που συνέδεε τον υποτελή με τον κύριό του και καθόριζε τις αμοιβαίες υποχρεώσεις τους. Το συμβόλαιο αυτό, με το οποίο ο υποτελής εκτός από το δικαίωμα οικονομικής εκμετάλλευσης του φέουδου αποκτούσε και δημόσια εξουσία πάνω σ' αυτό, έπαυε να ισχύει στην περίπτωση που ο ένας από τους δύο πέθαινε ή δεν εκπλήρωνε τις υποχρεώσεις του.

Πυραμίδα της φεουδαρχικής κοινωνίας

Η φεουδαρχική κοινωνία αναγνώριζε τρεις τάξεις:

- α) τους ανθρώπους της προσευχής (κληρικούς και μοναχούς),
- β) τους ανθρώπους του πολέμου (άρχοντες) και
- γ) τους ανθρώπους της εργασίας.

Στην ουσία, αυτές αντιστοιχούσαν σε δύο, στους προνομιούχους φεουδάρχες και στους χωρικούς, αφού οι άνθρωποι της Εκκλησίας ανήκαν στους πρώτους.

- ⇒ Στην κορυφή της κοινωνικής ιεραρχίας βρισκόταν **ο βασιλιάς**
- ⇒ Ακολουθούσαν **οι άμεσοι υποτελείς** από τους οποίους εξαρτιόνταν **οι κατώτεροι υποτελείς**.
- ⇒ Στην τάξη των αρχόντων ή ευγενών ανήκαν και **οι έφιπποι μαχητές**, που ονομάζονταν **ιππότες**, και οι οποίοι συγκροτούσαν μια κλειστή φεουδαρχική ομάδα.
- ⇒ Φέουδα μπορούσαν να κατέχουν και **εκκλησιαστικοί άρχοντες**.
- ⇒ Στη βάση της κοινωνικής πυραμίδας βρίσκονταν **οι χωρικοί**,
 - **Οι ελεύθεροι γεωργοί** που ήταν μικροϊδιοκτήτες
 - **Οι πάροικοι** ήταν εγκατεστημένοι ως μόνιμοι καλλιεργητές σε κτήματα που δεν τους ανήκαν και απολάμβαναν μια περιορισμένη ελευθερία, που διέφερε από περιοχή σε περιοχή (δεν μπορούσαν να εγκαταλείψουν τη γη, κατέβαλλαν τέλη στο φεουδάρχη, δεν μπορούσαν να νυμφευθούν χωρίς την άδειά του).
 - **Οι δούλοι** που εξακολουθούσαν να υπάρχουν και να ανήκουν, όπως και στη Ρώμη, σε ένα κύριο, ήταν συνήθως ξένοι και αιχμάλωτοι πολέμου ή λεηλασίας. Ο αριθμός όμως περιορίστηκε μετά το 10ο αιώνα, και το καθεστώς διαβίωσης τους βελτιώθηκε, αφού συνήθως τους εγκαθιστούσαν ως

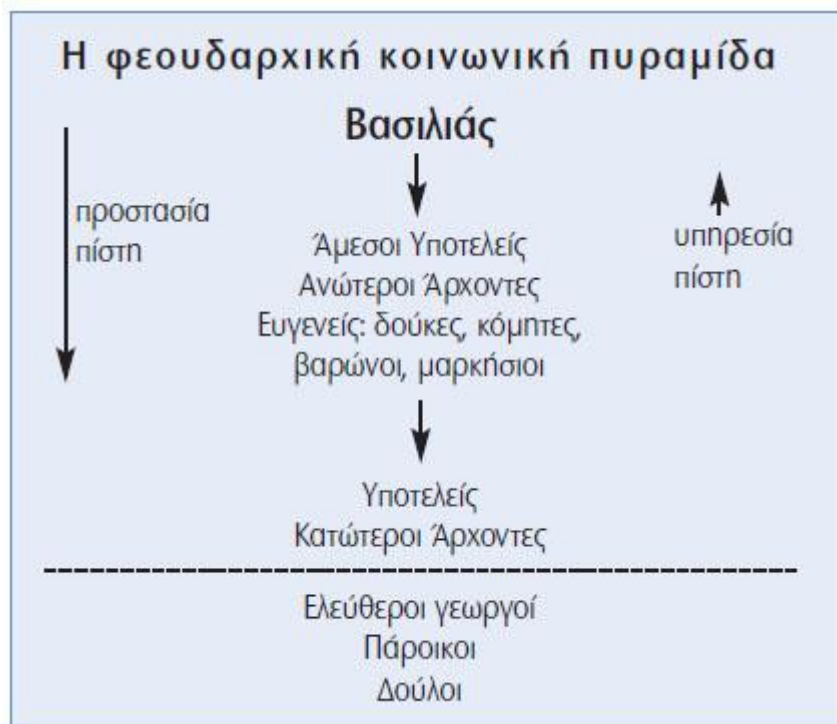
ΙΣΤΟΡΙΑ Β' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

καλλιεργητές, όταν δεν τους χρησιμοποιούσαν σε ειδικά καθήκοντα, συνήθως ως εξειδικευμένους τεχνίτες.

Υποχρεώσεις χωρικών

- α. Όλοι οι χωρικοί υπάγονταν στον κύριο του φέουδου, αφού αυτός αντιπροσώπευε τη δημόσια εξουσία.
- β. Του κατέβαλλαν διάφορα τέλη και δικαιώματα για τα κτήματα που καλλιεργούσαν αλλά και για τη χρήση ορισμένων μέσων παραγωγής, όπως των μύλων.
- γ. Ήταν υπόχρεοι σε προσωπικές αγγαρείες, τις οποίες μπορούσαν να εξαγοράζουν.

Η φεουδαρχία αναγνωρίζεται ως ένα σύστημα πολιτικής, οικονομικής και κοινωνικής οργάνωσης του μεσαιωνικού κόσμου.

I. ΟΙ ΑΝΑΚΑΤΑΤΑΞΕΙΣ ΣΤΗ ΜΕΤΑΜΕΣΑΙΩΝΙΚΗ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ

1. Οι ανακαλύψεις

α. Τα κίνητρα και οι προϋποθέσεις

Κίνητρα (αίτια)

Οικονομικά κίνητρα

- 1) Η αναζήτηση πολύτιμων προϊόντων από την Ανατολή όπως χρυσού, καρυκευμάτων και αρωμάτων ακολουθώντας το δρόμο του μεταξιού που ήδη ήταν γνωστός από το τέλος του μεσαιώνα όταν ευρωπαίοι έμποροι, όπως ο βενετός Μάρκο Πόλο ταξίδευαν προς την Ανατολή.
- 2) Η αποκοπή του δρόμου αυτού, κατά το 15ο αι., αρχικά από τους Άραβες και ύστερα από τους Οθωμανούς ανάγκασε τους Ευρωπαίους να αναζητήσουν πρόσβαση στις αγορές της Ανατολής από τη θάλασσα.

Πολιτικά κίνητρα

- 3) Οι φιλοδοξίες ηγεμόνων

Θρησκευτικά κίνητρα

- 4) Η διάδοση του χριστιανισμού

Επιστημονικά κίνητρα

- 5) Η ροπή του ανθρώπου προς τη γνώση.

Παράγοντες που ευνόησαν τις Ανακαλύψεις

Από το 13ο αι. τα ταξίδια άρχισαν να γίνονται σταδιακά ευκολότερα και ασφαλέστερα χάρη σε

- α. **νέα τεχνικά μέσα** όπως η **πυξίδα**
- β. ο **αστρολάβος**, που ήταν όργανο προσδιορισμού του γεωγραφικού πλάτους με βάση την παρατήρηση των άστρων
- γ. οι **πορτολάνοι**, που ήταν ναυτικοί χάρτες
- δ. ένα νέο τύπο πλοίου, την **καραβέλα**, που συνδυάζε χωρητικότητα, ταχύτητα και ασφάλεια
- ε. στην αντίληψη για τη **σφαιρικότητα της γης** που κέρδιζε συνεχώς έδαφος

β. Τα εξερευνητικά ταξίδια

Πορτογάλοι

Οι Πορτογάλοι, επιδιώκοντας να ανακαλύψουν δρόμο προς τις Ινδίες πλέοντας γύρω από την Αφρική, οργάνωσαν αλληπάλληλες εξερευνητικές αποστολές.

Τελικά ο στόχος αυτός επιτεύχθηκε, όταν ο **Βάσκο ντε Γκάμα** (1469-1524) έφθασε το **1498 στο Κάλικουτ των Ινδιών**.

Ισπανοί

Ο **Χριστόφορος Κολόμβος** (1451-1506), γενουάτης θαλασσοπόρος στην υπηρεσία του βασιλιά της Ισπανίας, πεπεισμένος ότι η γη είναι σφαιρική, επιχείρησε να φθάσει στην Ασία πλέοντας δυτικά. Κατά τη διάρκεια των τεσσάρων ταξιδιών του (1492-1504) ανακάλυψε νησιά και ηπειρωτικές περιοχές της κεντρικής Αμερικής. Ο ίδιος όμως πίστευε ότι είχε φτάσει στις Ινδίες.

ΙΣΤΟΡΙΑ Β' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

Ο περίπλους της γης

Αποκορύφωμα των ανακαλύψεων υπήρξε ο πρώτος περίπλους (1519-1522) της γης από το **Φερδινάνδο Μαγγελάνο** (1480-1521), Πορτογάλο στην υπηρεσία του βασιλιά της Ισπανίας. Έτσι αποδείχθηκε για πρώτη φορά ότι η γη είναι σφαιρική.

γ. Η γέννηση ενός Νέου Κόσμου

- α. Οι Πορτογάλοι και οι Ισπανοί κατέκτησαν με τη βία τις περιοχές που ανακάλυψαν.
- β. Ειδικότερα οι τελευταίοι, επιδεικνύοντας απάνθρωπη σκληρότητα, εξαφάνισαν τους λεγόμενους προκολομβιανούς πολιτισμούς (Μάγια, Αζτέκοι, Ίνκας) της κεντρικής και νότιας Αμερικής.

Συνθήκη της Τορντεζίλας (1494)

Οι Πορτογάλοι και Ισπανοί μετέτρεψαν τις νέες χώρες σε αποικίες και τις μοίρασαν μεταξύ τους με τη Συνθήκη της Τορντεζίλας.

- ➔ Δημιουργήθηκαν δύο αντίστοιχες αποικιακές αυτοκρατορίες,
- ο η πορτογαλική και
 - ο η ισπανική.

Από τα τέλη όμως του 16ου αιώνα η Ολλανδία, η Αγγλία και η Γαλλία άρχισαν να διεκδικούν μερίδιο από τις αποικίες με αποτέλεσμα να δημιουργηθούν **ανταγωνισμοί και συγκρούσεις** μεταξύ των ευρωπαϊκών χωρών.

δ. Η Ευρώπη και ο Νέος Κόσμος - Συνέπειες

Οι ανακαλύψεις προκάλεσαν ριζικές μεταβολές στην Ευρώπη και σε ολόκληρο τον κόσμο.

Συνέπειες για την Ευρώπη

- 1) Με το άνοιγμα στους ωκεανούς το κέντρο της ευρωπαϊκής οικονομίας μετατοπίστηκε από τη Μεσόγειο στον Ατλαντικό και τη Βόρεια Θάλασσα, όπου κατέληγαν οι υπερπόντιοι θαλάσσιοι δρόμοι.
- 2) Νέα λιμάνια, όπως της Σεβίλλης, της Λισσαβόνας, της Αμβέρσας, απέκτησαν μεγαλύτερη οικονομική σπουδαιότητα από εκείνα της Βενετίας και της Γένουας.
- 3) Έγινε εισαγωγή χρυσού και αργύρου στην Ευρώπη σε μεγάλες ποσότητες
- 4) Διευρύνθηκαν οι ανταλλαγές και δημιουργήθηκαν νέες οικονομικές δραστηριότητες, όπως εμπορικές και τραπεζικές.
- 5) Επωφελήθηκε περισσότερο και απέκτησε σταδιακά δύναμη μια νέα κοινωνική τάξη, η αστική.
- 6) Η γνωριμία με νέους πολιτισμούς άρχισε να κλονίζει τις προκαταλήψεις και τις αξίες παρελθόντος.
- 7) Το κλίμα της εποχής ευνόησε την ανάπτυξη ποικίλων επιστημονικών κλάδων, όπως της γεωγραφίας, της αστρονομίας, της ζωολογίας, της βοτανικής, της εθνολογίας και άλλων.

Συνέπειες για τους λαούς των νέων χωρών οι επιπτώσεις των Ανακαλύψεων ήταν αρνητικές.

- 8) Οι Ευρωπαίοι επιδόθηκαν στην εντατική εκμετάλλευση των πλουτοπαραγωγικών πηγών σε βάρος των ιθαγενών
- 9) Επέβαλαν την αρχή των άνισων ανταλλαγών
- 10) Θεώρησαν τους μη ευρωπαϊκούς λαούς ως υποδεέστερους και εκμεταλλεύσιμους
- 11) Η πολιτική αυτή κληροδότησε πολλαπλά προβλήματα στον κόσμο, όπως ήταν η δουλεία, η αποικιοκρατία, η υπανάπτυξη και η φτώχεια των τρίτων χωρών, τα οποία μας απασχολούν με διάφορες μορφές μέχρι σήμερα.